

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Izabel Nikol Weissová

Pozice speciálního pedagoga ve vězeňském systému

Diplomová práce

Olomouc 2023

Vedoucí práce: PhDr. Lucia Pastieriková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem vypracovala diplomovou práci samostatně pod vedením vedoucí práce a za použití uvedených pramenů a literatury a že práce nebyla použita k získání jiného titulu.

V Olomouci dne

Izabel Nikol Weissová

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce paní PhDr. Lucii Pastierikové, Ph.D. za laskavý přístup v celém průběhu tvorby této práce a za její rady, díky kterým jsem se mohla posouvat kupředu. Mé poděkování patří také panu npor. Mgr. Bendíkovi za možnost výkonu praxe v opavské věznici.

Obsah

Úvod.....	5
Teoretická část	7
1 Vězeňský systém v České republice	7
1.1 Organizační dělení věznic	8
1.2 Organizační dělení složek Vězeňské služby ČR	10
2 Speciální pedagog ve vězeňském systému.....	13
2.1 Speciální pedagog v rámci oddělení výkonu vazby	14
2.2 Speciální pedagog v rámci oddělení výkonu trestu.....	18
2.3 Speciální pedagog v rámci oddělení výkonu zabezpečovací detence	21
3 Programy zacházení	24
3.1 Nástroj SARPO	25
3.2 Program minimálního zacházení	27
3.3 Program standardního zacházení.....	27
3.4 Program speciálního zacházení	27
3.5 Program výstupního zacházení.....	28
3.6 Konkrétní standardizované programy zacházení	28
Praktická část	31
4 Role speciálního pedagoga z pohledu pracovníků odborného zacházení ve vězeňství a vězňů ...	31
4.1 Vymezení cíle průzkumu	31
4.2 Uvedení do průzkumu	31
4.3 Metodika průzkumu	32
4.4 Průběh průzkumu	33
4.5 Stanovení průzkumných okruhů.....	34
4.6 Představení respondentů.....	35
4.7 Etické aspekty průzkumu	37
4.8 Získaná data a jejich interpretace	37
4.9 Závěrečné shrnutí a diskuse	54
Závěr	63
Seznam použité literatury.....	65
Seznam obrázků	68
Seznam grafů.....	68
Seznam tabulek	68
Seznam příloh.....	69

Úvod

Předložená diplomová práce se zabývá tématem zaměřeným na roli speciálního pedagoga ve vězeňském systému v České republice. Ve své teoretické části práce mimo jiné vychází z aktuálně platné legislativy a z platného souboru metodických doporučení generálního ředitele Vězeňské služby ČR, v části praktické následně práce zjišťuje pohled na pozici speciálního pedagoga ve věznici z pohledu jak samotných speciálních pedagogů a ostatních pracovníků odborného zacházení ve vězeňství, tak samotných vězňů. Motivací k napsání této práce pro mne bylo zjištění, že panuje velmi malé povědomí o možnosti působení speciálního pedagoga ve vězeňském prostředí, přesto že jsem již před samotným prozkoumáním tohoto tématu předpokládala, že se jedná o důležitou pozici v daném systému. Za účelem úplného porozumění předkládaným informacím v práci a také z důvodu možnosti provedení průzkumu byla v rámci tvorby této práce realizována dvoutýdenní odborná praxe ve Věznici a ÚVZD Opava.

Cílem práce je tedy popsat jakou roli speciální pedagog ve vězeňském systému sehrává a předložit informace objasňující důležitost přítomnosti tohoto pracovníka při odborném zacházení s vězni. Podle informací získaných na základě komunikace s Ministerstvem spravedlnosti bylo ke dni 1.3.2022 na pozici speciálního pedagoga plánováno 234 systemizovaných míst. Můžeme tedy vidět, že počet osob pracujících v tomto systému na pozici speciálního pedagoga není zanedbatelný. V současné době se v České republice nachází 35 věznic, ve kterých speciální pedagog, ale i jiní pracovníci odborného zacházení ve vězeňství jako např. psycholog, vychovatel či sociální pracovník, najde své uplatnění. Jedná se o systém, který pracuje s lidmi tzv. na okraji společnosti. Pro tyto osoby je velmi těžké vykročit následně z pomyslného kruhu stigmatizace, jak té společenské, tak v určitém smyslu i té, kterou zaujímají vůči sobě samým. Práce se snaží prozkoumat, zda a jakým způsobem může být právě speciální pedagog ve věznici po dobu výkonu trestu odnětí svobody důležitým průvodcem na cestě resocializace a úspěšného zapojení do běžného života, ke kterému z těžkých životních situací často vede velmi strmá cesta.

Práce před nás tedy předkládá otázky, jakým úkonům se speciální pedagog v rámci svého působení ve věznici věnuje, v čem tkví nepostradatelnost této pozice ve vězeňském systému a jak tuto pozici vnímají konkrétní lidé, kteří jsou přímo ovlivňováni působením tohoto pracovníka.

Vzhledem k tomu, že práce při popisu pracovní náplně speciálního pedagoga ve věznici vychází z dokumentu vypracovaného Generálním ředitelstvím ČR pro účel této diplomové práce a jedná se vzhledem ke značné roztržitosti jednotlivých nařízení generálního ředitele o nejkompaktnější dostupný dokument na obecné úrovni, může práce svůj užitek najít na akademické půdě, kde nabízí informační oporu k seznámí studentů i vyučujících s pozicí speciálního pedagoga ve vězeňském systému. Sloužit může však také jako informační materiál pro kohokoliv, kdo se zajímá o dané téma.

Teoretická část

Teoretická část práce nejdříve předkládá základní orientaci v systému českého vězeňského systému tak, aby byla vysvětlena terminologie a základní vztahy v tomto systému pro orientaci v dalším textu, kde práce pojednává o konkrétní roli speciální pedagoga jak na oddělení výkonu vazby, na oddělení výkonu trestu, tak v rámci oddělení výkonu zabezpečovací detence. V poslední kapitole teoretické části práce pojednává o programech zacházení jakožto o fundamentálním nástroji práce speciálního pedagoga ve vězeňství.

1 Vězeňský systém v České republice

Pro vězeňský systém v České republice je zásadní zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ve znění pozdějších předpisů, který legislativně umožňuje existenci Vězeňské služby ČR, za jejíž fungování následně zodpovídá Ministerstvo spravedlnosti (Sochůrek, 2007). Podle Drahoňovského a Bulavové (2020) se české vězeňství ubírá směrem moderních západních principů podobných především skandinávskému modelu. Pozornost je zde věnována principu individuálního přístupu k osobám odsouzeným, principu resocializace a humanizace. Jiný autor zase v tomto kontextu kromě principu humanizace uvádí také princip účinnosti a bezpečnosti. (Hála, 2005).

Každá společnost má nastavený svůj systém restrikcí a trestů, bez kterého by se, zdá se, žádná společnost neobešla. Tento systém nastavuje jisté hranice ve společnosti a udržuje v ní bezpečné prostředí. V české republice je součástí chodu tohoto systému také Vězeňská služba ČR, která podle zákona č. 555/1992 Sb., zastává hned několik úkolů. Zodpovídá za chod věznic a ústavů pro zabezpečovací detenci a stejně tak zodpovídá za střežení, eskort či předvádění osob ve výkonu trestu odnětí svobody. O těchto osobách také vede přesné záznamy. Dále úkoly této sociální služby spočívají ve tvorbě programů zacházení, které jsou zásadní ve snaze o resocializaci a nápravu odsouzených. Role této služby podle daného zákona spočívá také ve výzkumném působení v penologickém oboru, zajišťování pořádku a bezpečí v budovách soudu, ministerstva, státních zastupitelství a jiných. Zabývá se také pracovní činností vězňů a zároveň provozuje hospodářskou činnost za tímto účelem. V rámci dalších úkolů také plní závazky dané mezinárodními smlouvami. Zbývající činnosti dané tímto zákonem se zaměřují především na vzdělávací oblast, a to jak příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR (realizuje se v rámci Akademie Vězeňské služby), tak

vězněných osob (realizuje se v rámci Středního odborného učiliště), na činnosti týkající se ochrany zdraví (zdravotní služby pro zaměstnance i pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu zabezpečovací detence či ve výkonu vazby). Do této oblasti řadíme také poskytování adiktologické péče. Vězeňská služba ČR se také ze zákona zabývá prověřováním, objasňováním a předcházením trestné činnosti jak ze strany osob ve vazbě, osob odsouzených, osob v zabezpečovací detenci, tak příslušníků Vězeňské služby.

Speciální pedagog obecně dle svého zaměření může působit v různých oblastech, v této diplomové práci bude tento pracovník pojmán jako zaměstnanec Vězeňské služby České republiky (dále jen Vězeňská služba ČR). Jelikož se jedná o celý systém, ve kterém speciální pedagog může působit hned na několika místech, jeví se jako vhodné nejdříve ozřejmit fungování a členění tohoto systému.

Vzhledem k zaměření této diplomové práce, vychází informace v textu často z jednotlivých zákonů a vyhlášek. Pro ucelenost a přehlednost legislativy, ze které práce vychází uvádíme níže jednotlivé zákony a vyhlášky, které se následně v práci vyskytují:

- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky
- Zákon 293/1993 Sb., zákon o výkonu vazby
- Zákon 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody
- Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon č. 129/2008 Sb., zákon o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů
- Úplné znění č. 43/2002 Sb., úplné znění zákona 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a na to navazující
- Zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 58/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

1.1 Organizační dělení věznic

Právě poslední zmíněný zákon č. 58/2017 Sb., přinesl do systému vězeňství zásadní změnu týkající se vnější diferenciaci věznic. Před vydáním tohoto zákona se trest odnětí svobody podle zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů vykonával ve čtyřech typech věznic:

- věznice s dohledem
- věznice s dozorem
- věznice s ostrahou
- věznice se zvýšenou ostrahou

Od 1.10.2017 se tato vnější diferenciaci podle zákona 58/2017 Sb. redukuje pouze na dva typy věznic a sice:

- věznice s ostrahou (vnitřní diferenciaci tohoto typu zahrnuje oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm zabezpečení a s vysokým stupněm zabezpečení)
- věznice se zvýšenou ostrahou

Podle důvodové zprávy k zákonu č. 58/2017 Sb., o předchozím zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic rozhodovaly soudy na základě trestního zákoníku a trestního řádu. Potřeba změny diferenciaci věznic vzešla z několika skutečností. Jednou z nich bylo právo soudu zařadit odsouzenou osobu do jakéhokoliv typu věznice a rozdílné postupy při tomto zařazování – zařazování osob se stejnými osobnostními charakteristikami, obdobnými riziky a potřebami a stejnou délkou uloženého trestu do různých typů věznic. Následně se tedy musel ve velkém množství realizovat stejný program pro stejné typy odsouzených, kteří byli umístěni v odlišných typech věznic. Od roku 2017 soud stále rozhoduje o umístění odsouzeného do určeného typu věznice, podle Vězeňské služby ČR (2022) však následné rozhodování o vnitřní diferenciaci odsouzených spočívá na vězeňské službě samotné. Výhoda oproti rozhodování soudu zde plyne z lepší možnosti analýzy osobnosti odsouzeného díky přítomným psychologům, sociálním pracovníkům a speciálním pedagogům.

Tato změna byla jakožto jedna z nejzásadnějších uvedena v cílech dokumentu Koncepce vězeňství do roku 2015 vypracovaném Ministerstvem spravedlnosti.

Podle zákona 169/1999 Sb., jsou kromě těchto dvou typů věznic zřízeny i zvláštní věznice pro mladistvé. Podle Vězeňské služby ČR (2022) se tyto věznice nacházejí v Heřmanicích, Pardubicích a Všehrdech.

1.2 Organizační dělení složek Vězeňské služby ČR

Podle § 1 zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráži České republiky dělíme organizační složky této služby na generální ředitelství, vazební věznice, věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence, střední odborné učiliště a Akademii Vězeňské služby.

Podle Sochůrka (2007) jednotlivé výše uvedené složky vykonávají následující úkoly:

Generální ředitelství: Hlavním úkolem je kontrola, vedení a organizace vězeňské služby ČR, plnění úkolů týkajících se státní správy a zodpovědnost za fungování dílčích složek systému a za řádné plnění úkolů, které spadají pod jejich kompetenci.

Vazební věznice: Složka systému zajišťující řádné plnění povinností vazební věznice, a to dle zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.

Věznice: Složka systému zajišťující řádné plnění povinností věznice, a to dle zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů.

Institut vzdělávání: Organizační jednotka s celorepublikovou působností, která zajišťuje odborné školení a výcvik příslušníků a zaměstnanců a zvyšování jejich odborné působnosti.

Střední odborné učiliště: Jedná se o školy zřízené pro osoby ve výkonu vazby či ve výkonu trestu odnětí svobody.

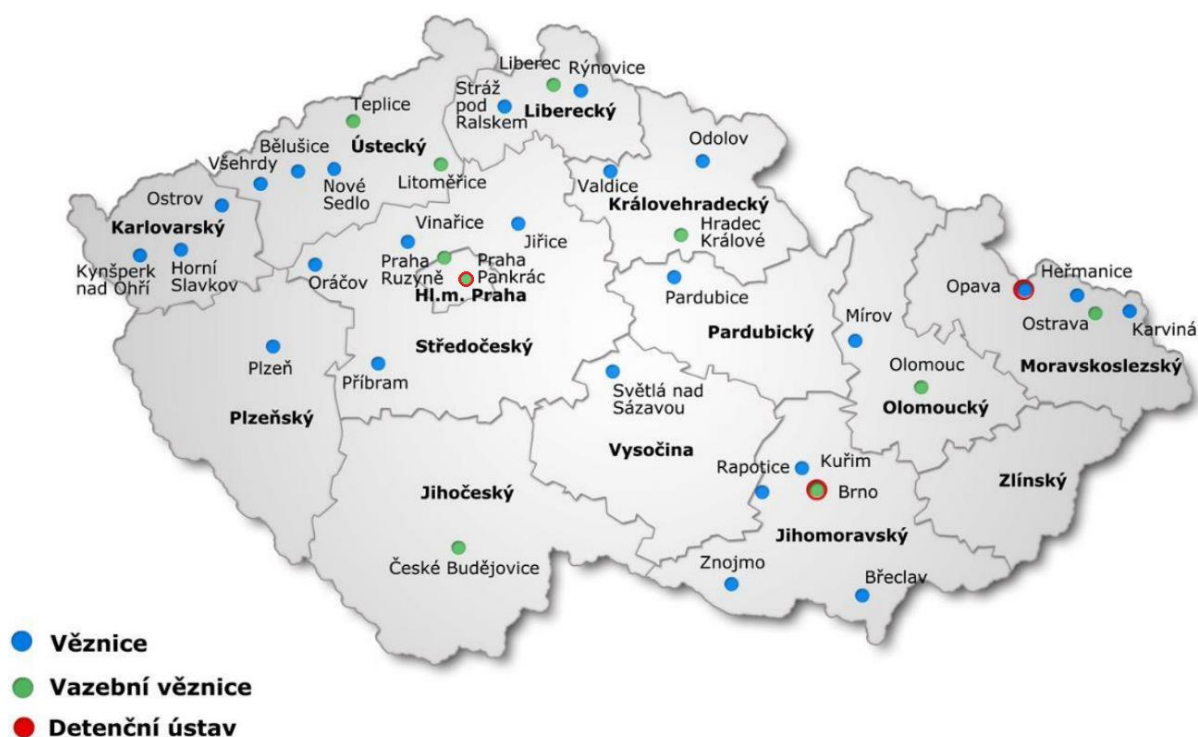
Zotavovny: Zařízení určená pro rekreaci a rehabilitaci, za tímto účelem zotavovny zajišťují poskytování ubytovacích a stravovacích služeb pro pracovníky vězeňské služby a pracovníky Ministerstva spravedlnosti.

Ústav pro výkon zabezpečovací detence pak podle Popelky (2011) může soud uložit jakožto ochranné opatření duševně nemocnému pachateli úmyslného činu s trestem vyšším než pět let, u kterého by plnění ochranného léčení nezajišťovalo dostatečnou ochranu společnosti.

Co se týče organizačního rozdělení zaměstnanců pracujících ve výše zmíněných složkách, můžeme je podle Mařádka (2005) dělit do tří skupin. První skupinou je vězeňská stráž, jejímž úkolem je zajištění ostrahy vězeňských zařízení a také udržování určité morální úrovně a kázeňského klidu. Druhou skupinou, kterou můžeme dle autora zařadit do organizačního dělení je stráž justiční, která se stará o bezpečnost a pořádek v rámci soudních budov a také budov, ve kterých je taktéž provozována činnost soudů či ministerstva. Poslední složkou je

správní služba, která by měla zabezpečovat činnost odbornou, ekonomickou, zdravotní či speciálně výchovnou.

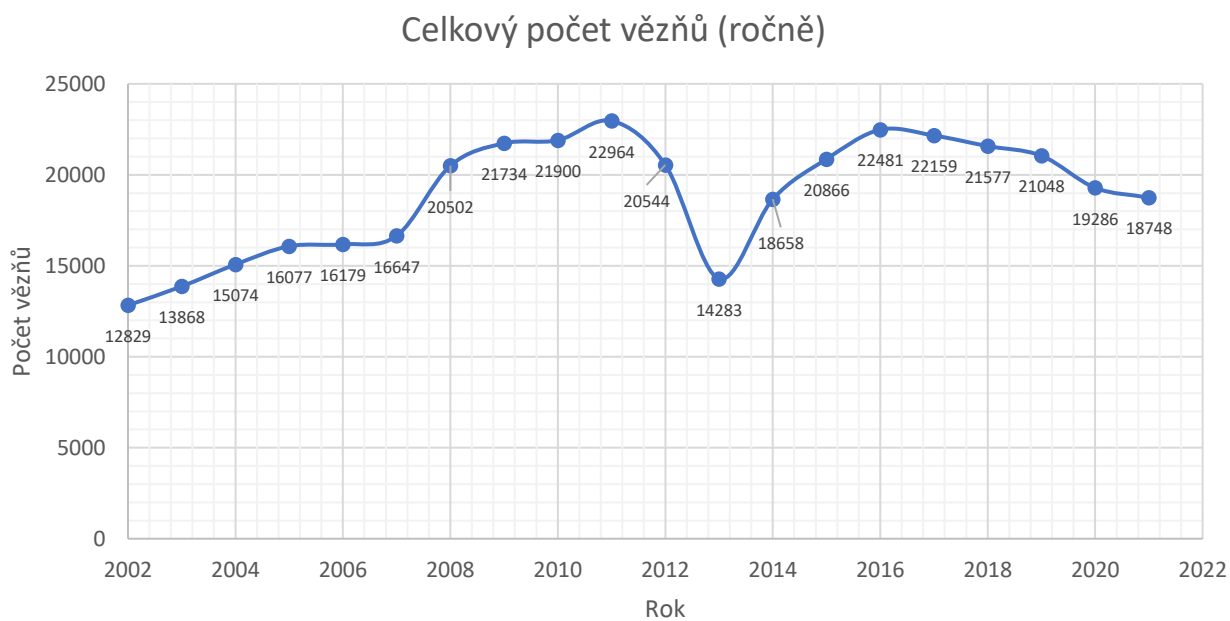
V současné době se v České republice nachází celkově 35 věznic, z toho 10 vazebních věznic a tři ústavy pro výkon zabezpečovací detence. (Vězeňská služba České republiky, 2022) Níže se nachází mapa pro přehled umístění těchto zařízení. Mapa byla přejata ze statistické ročenky Vězeňské služby ČR 2021 a byla doplněna o označení detenčního ústavu v Praze Pankráci, který byl otevřen v lednu roku 2022.

Obrázek 1 - Mapa vězeňských zařízení v ČR (zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2021, dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2021.pdf>)

Ministerstvo spravedlnosti každoročně vydává statistickou ročenku pojednávající o různých statistických údajích z této oblasti. V době vzniku této práce byla nejaktuálněji vydaným dokumentem Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2021. Podle té byl celkový stav vězněných osob ve všech organizačních jednotkách Vězeňské služby ČR ke dni 31.12.2021 celkově 18 748. Podle webové stránky Vězeňské služby České republiky je aktuální počet vězňů ke dni 10.10.2022 19 166. Pro zajímavost uvádíme v grafu vývoj počtu osob (osa x) vykonávajících trest odnětí svobody ve vazebních věznicích a věznicích

Vězeňské služby ČR od roku 2007 do roku 2021 (osa y), tedy vývoj v rámci posledních patnácti let.

Graf 1 - Vývoj počtu vězňů v daném období

2 Speciální pedagog ve vězeňském systému

V souvislosti s odborným působením speciálního pedagoga ve vězeňském systému můžeme hovořit o penitenciární pedagogice. Jak uvádí Sochůrek (2008), toto odvětví speciální pedagogiky se zaměřuje na výchovu a vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, a to nezávisle na kategorii odsouzených.

Jelikož se jedná o pozici s důležitým působením, kdy speciální pedagog v rámci vedení celého oddělení potřebuje zužitkovat své dlouholeté zkušenosti a odbornost, měl by na tomto místě podle Hály (2006) působit již zkušený zaměstnanec Vězeňské služby ČR s vysokoškolským vzděláním v oboru speciální pedagogiky. Podle autora (2006) spočívá na speciálním pedagogovi zodpovědnost za koordinační vedení celého týmu pracovníků odborného zacházení ve vězeňství. Pracovník má také na starost metodické vedení a metodickou podporu vychovatelů. Dle Sochůrka (2008) je speciální pedagog přímo zodpovědný za adekvátní přidělení práce vychovatelům a pedagogům volného času, kteří pracují na daném oddělení. Autor (2008) dodává, že tento pracovník nese spolu s ostatními pracovníky odborného zacházení ve vězeňství odpovědnost za odborný přístup k osobám vykonávajícím trest odnětí svobody. Což mimo jiné zahrnuje odpovědnost za určování a realizaci dílčích aktivit, které spadají pod jednotlivé programy zacházení.

Dále speciální pedagog pracuje s osobami v rámci snahy o jejich pracovní zařazení a zároveň se také zajímá o vzdělávání vězňených osob, o jejich možnosti rekvalifikace a celkové zprostředkování vzdělávání. Do pracovních kompetencí speciálního pedagoga podle Sochůrka (2008) také spadá podílení se na rozhodování o přerušování trestu odnětí svobody nebo povolení pro dočasný pobyt či jiné aktivity mimo areál věznice. Kocanda (2007) tyto poznatky shrnuje ve větě, že se jedná o zaměstnance, který u odsouzených garantuje odbornost realizace programu zacházení a také odbornou úroveň vnitřní diferenciací. Důležitý poznatek však zdůrazňuje Hála (2005), a sice to, že speciální pedagog by měl být přímo účasten aktivitám provozovaným s odsouzenými osobami (např. vedení zájmových aktivit, sportovních a kulturních akcí atd.) a to z toho důvodu, aby se nestal pouhým administrativním pracovníkem. V rámci týmu odborných zaměstnanců můžeme kromě zmíněného speciálního pedagoga, vychovatele a pedagoga volného času hovořit i o sociálním pracovníkovi a vychovateli – terapeutovi. (Kocanda, 2007)

V rámci zjištění informace ohledně počtu speciálních pedagogů v rámci Vězeňské služby ČR bylo kontaktováno Ministerstvo spravedlnosti. Podle poskytnutých dat je v rámci Vězeňské služby ČR ke dni 1.3.2022 plánovaných na pozici speciálního pedagoga 234 systemizovaných míst, přičemž z tohoto počtu je obsazeno 222,6 míst.

Úkoly a povinnosti speciálního pedagoga jakožto zaměstnance Vězeňské služby se řídí dle platných Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR. Při kontaktu se zástupci Ministerstva spravedlnosti nám bylo v této věci sděleno, že vzhledem ke svému specifickému charakteru Nařízení generálního ředitele volně dostupná nejsou. V rámci žádosti o získání těchto nařízení za účelem zpracování teoretické části této práce bylo tedy kontaktováno Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, a to konkrétně emailovou a následně také telefonickou formou konzultace. Tímto správním orgánem bylo sděleno, že žádané informace nelze poskytnout v požadované formě z důvodu značné roztržitosti úpravy vnitřních předpisů vztahujících se k problematice speciálních pedagogů ve vězeňském systému, jelikož neexistuje jedno nařízení, které by danou problematiku upravovalo (rovněž by vyvstala otázka, které informace by bylo nutné např. v rámci institutu rozsáhlého vyhledávání informací vyloučit z poskytnutí [utajované informace, informace vztahující se výlučně k vnitřním předpisům správního orgánu atd.]). Správní orgán nicméně v souladu se základními zásadami činnosti správních orgánů autorce poskytl vypracovaný dokument obsahující komplexní informace z jednotlivých Nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby ČR vztahující se k problematice speciálního pedagoga ve vězeňství. Z dokumentu poskytnutého Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR budeme tedy v následující kapitole vycházet.

Kapitola postupně za pomoci výše zmíněného dokumentu popíše konkrétní činnosti a úkoly speciálního pedagoga v rámci oddělení výkonu vazby, oddělení výkonu trestu a oddělení výkonu zabezpečovací detence.

2.1 Speciální pedagog v rámci oddělení výkonu vazby

Výkon vazby je v České republice realizován na základě zákona č. 293/1993 Sb., a to ve vazebních věznicích nebo v rámci oddělení výkonu vazby zřízených ve věznicích. Podle tohoto zákona může být člověk do vazební věznice umístěn pouze na základě písemného příkazu soudu, a to s cílem omezit svobodu člověka z důvodu vyšetřování v trestním řízení. Je však nezbytné, aby toto rozhodnutí bylo dostatečně odůvodněno, předcházel mu návrh

státního zastupitelství a také proces zjišťování skutkových okolností v přípravné fázi řízení. Důvody, pro které může být člověk umístěn do vazby najdeme v zákoně č. 43/2002 Sb., o trestním řízení soudním, kde všechny důvody vycházejí z obavy, že by mohl obviněný:

- a) Utéct nebo se skrývat,
- b) ovlivňovat spoluobviněné či svědky, kteří zatím nebyli vyslechnuti,
- c) dokončit trestný čin, o který se pokoušel či se opět pokusit opakovat trestnou činnost.

V rámci výkonu vazby jsou obviněným nabízeny aktivity výchovného charakteru, které jsou vedeny psychologem, speciálním pedagogem, sociálním pracovníkem, kaplanem či pedagogem volného času. Konkrétně se jedná o aktivity vzdělávací, preventivně výchovné, zájmové a také sportovní aktivity. (Vězeňská služba ČR, 2022) Podle přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT poskytnuté Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR je činnost speciálního pedagoga zaměřena zvláště na pedagogické aspekty výkonu vazby, a to v rámci všech zúčastněných stran (osoby obviněné i zaměstnanci). Speciální pedagog je podřízen zástupci vedoucího oddělení výkonu vazby.

Úkoly speciálního pedagoga v rámci oddělení výkonu vazby podle přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT:

- 1) Speciální pedagog nese odpovědnost za odborné zacházení s osobami obviněnými a také za individuální přístup v rámci tohoto zacházení. Dále nese zodpovědnost za odborné sestavení preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových či sportovních programů. Spolu s dalšími pracovníky odborného zacházení s vězni se na vytváření těchto programů osobně podílí. V rámci své působnosti se také zaměřuje na komplexní řešení obtížných konfliktních a rizikových situací které nastávají v souvislosti s trestním řízením, věnuje se poradenství a výchovným činnostem směrem k dospělým i mladistvým obviněným a dle dostupných možností je motivuje k vedení života bez trestné činnosti.
- 2) Speciální pedagog, který je zařazený ve 12. platové třídě se v rámci úkolů popsaných v odstavci 1 věnuje především:
 - a) Práci s mladistvými odsouzenými s cílem co nejvíce eliminovat negativní dopady, které by izolace ve vazbě mohla mít a zároveň vedení mladistvých k řádnému životu po návratu do běžné společnosti. Speciální pedagog se zároveň snaží

o vytvoření správných návyků trávení volného času mladistvých tak, aby byly v souladu s běžnými normami občanského soužití.

- b) Zabezpečování plnění a vykonávání povinné školní docházky mladistvým obviněným.
- c) Zkoumání různých náležitostí ohledně svěřených mladistvých obviněných, zjišťování skupinové atmosféry a sociálních vztahů v rámci jednotlivých cel (ložnic) ale i v ostatních prostorech. Tyto informace získává díky spolupráci s ostatními zaměstnanci a při komunikaci a řešení problémů s mladistvými obviněnými.
- d) Dohlížení na dodržování zásad bezpečnosti při umístování mladistvých obviněných.
- e) Spolupráci s vrchními dozorci, inspektory dozorčí služby, dozorci pro zabezpečování výkonu vazby a také s příslušníky oddělení vězeňské stráže, kteří vykonávají předvádění a vycházky mladistvých obviněných.
- f) Vedení průběžných záznamů v informačním systému týkajících se chování jednotlivých mladistvých obviněných v celém průběhu výkonu vazby či při realizaci aktivit. Vyjadřování se k návrhům na udělení případného kázeňského trestu a dohled nad tím, že tento trest bude uložen v souladu s výchovnými účinky a zároveň s přihlédnutím k individualitě daného mladistvého obviněného.
- g) Realizaci odpovídajících opatření pro předcházení a včasné odhalení jakékoliv formy násilného či jiného protiprávního jednání, které by mělo za následek ujmu na zdraví daného mladistvého obviněného či narušení účelu výkonu vazby.
- h) Pravidelné jednání s komisí rozhodující o umístění či přemístění mladistvého obviněného do oddělení se zmírněným režimem.
- i) Zabezpečování individuální péče o mladistvé obviněné, kteří se nacházejí v krizových psychických stavech či se potýkají se závažnějšími sociálními problémy.
- j) Zpracovávání seznamů všech aktuálních programů preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních, a to ve spolupráci s ostatními zaměstnanci daného oddělení. Dále také rozpracovává plány jednotlivých programů do měsíčních či týdenních plánů s upřesněním termínů, místa konání a konkrétní odpovědné osoby.

- k) Metodické usměrňování pedagogů volného času, kteří se podílejí na uskutečňování preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových či sportovních programů pro obviněné osoby.
 - l) Osobní vedení aktivit z kategorie preventivně výchovných a vzdělávacích programů, a to dle místních podmínek a vlastního odborného zaměření.
 - m) Garantování skladby knihovního fondu a výběr dalších médií s ohledem na vhodnost k cíli zacházení.
 - n) Podílení se na výběru vhodných obviněných osob k účelu pracovního zařazení.
 - o) Spolupráci s vrchními dozorci v rámci zpracovávání hodnocení pro obviněné na žádost orgánů činných v trestním řízení (a to nejvíce u tzv. problémových jedinců).
 - p) Spolupráci při zkoumání příčin vzniku jednotlivých mimořádných událostí v souvislosti s obviněným a navrhování odpovídajícího pedagogického opatření, které bude směřovat k řešení, prevenci a eliminaci těchto situací.
 - q) Spolupráci při zařazování obviněných do seznamu objektů možného napadení či ohrožení a vyhledávání obviněných, kteří by mohli být potenciálně konfliktní či psychicky labilní.
 - r) Realizaci svěřené kázeňské pravomoci.
- 3) Speciální pedagog zařazený do 13. platové třídy plní ve vymezeném rozsahu úkoly uvedené v odstavci 1 a 2, přičemž se především věnuje:
- a) Participaci při tvorbě a rozvoji stěžejních koncepcí v rámci systému speciálně pedagogických preventivních služeb a obtížných edukačních kompenzačních aktivit u osob obviněných.
 - b) Poskytování nejnáročnějších speciálně pedagogických služeb, odborných postupů a intervencí, obzvláště z oblasti etopedie a penitenciární pedagogiky. Dále se v tomto rozsahu jedná o zacházení s obviněnými a podílení se na jejich rozvoji.
 - c) Podílení se na systémovém nastavení programů preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních, a to včetně jejich tvorby, aplikace/pilotáže, školení, hodnocení a také vyhodnocení.
 - d) Předkládání návrhů v rámci přípravy vnitřních a zákonných předpisů.

2.2 Speciální pedagog v rámci oddělení výkonu trestu

Výkon trestu odnětí svobody se v rámci oddělení výkonu trestu realizuje na základě zákona č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů a dále podle vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody a také vnitřním řádem každé jednotlivé věznice. Zákon č. 169/1999 Sb., uvádí, že účel výkonu trestu odnětí svobody realizován na tomto oddělení spočívá v působení na osoby odsouzené tak, aby byla co nejvíce snížena recidiva kriminálních činů a osoby byly po propuštění schopny vést samostatný život v souladu se společností a zákony. Jako další účel je zde uvedena ochrana společnosti před osobami, které se dopustily trestných činů a zabránění v pokračování trestné činnosti.

Podle přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT je činnost speciálního pedagoga v rámci tohoto oddělení kromě oblasti pedagogických aspektů zaměřena na realizování protidrogové prevence. Jakožto zaměstnanec je opět podřízen zástupci vedoucího oddělení výkonu trestu.

Úkoly speciálního pedagoga v rámci oddělení výkonu trestu podle přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT:

- 1) Speciální pedagog oddělení výkonu trestu je garantem odborné úrovně realizace programu zacházení a také vnitřní diferenciací. V návaznosti na komplexní zprávy o odsouzeném odpovídá, spolu s ostatními odbornými zaměstnanci za odborné zacházení s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody (rozhovory s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství za účelem zjištění jejich názoru na pozici speciálního pedagoga ve vězeňském systému uvádíme v praktické části práce.)
- 2) Speciální pedagog se v rámci tohoto oddělení při práci s odsouzenými samostatně a kreativním způsobem zaměřuje především na:
 - a) V rámci naplňování výkonu trestu a za pomoci podkladů od ostatních zaměstnanců daného oddělení zpracovává plán zacházení s osobou odsouzenou na časový úsek jednoho roku, který zachovává zásady vnější a vnitřní diferenciací pro jednotlivé kategorie odsouzených a obsahuje zejména cílové kategorie odsouzených, konkrétní aktivity řazené do dílčích druhů programů zacházení, a to včetně zajištění personálního, finančního a technicko – materiálního.

- b) Komplexní speciálně pedagogickou diagnostiku a zpracování pedagogického posouzení v rámci celkové zprávy, a to včetně aktualizace zprávy i programu zacházení, který poté následně stanovuje.
- c) Zpracování aktuálního seznamu aktivit spadajících do programu zacházení, a to ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci oddělení výkonu trestu. Dále se v rámci měsíčního a týdenního plánu zaměřuje na přehled jednotlivých aktivit spadajících do programu zacházení a určuje místo, čas výkonu těchto aktivit a osobní odpovědnost některého z pracovníků odborného zacházení. Pro odsouzené stanovuje konkrétní programy zacházení a následně se podílí na jejich vyhodnocování a aktualizaci.
- d) Vedení nejméně jedné aktivity týdně z programu zacházení týkající se oblasti speciálně pedagogické nebo vzdělávací, a to podle svého odborného zaměření a místních podmínek. Aktivity se zaměřují na oblast příčin a důsledků plynoucích z páchaní trestné činnosti a podporování schopností a postojů, které odsouzeným osobám pomohou s návratem do běžné společnosti a umožní jim vést řádný a soběstačný život. K úkonům speciální pedagog zajišťuje příslušnou dokumentaci.
- e) Pozorování způsobu, jakým se odsouzený angažuje v aktivitách programu zacházení a zaznamenávání změn v chování. Žádoucí chování následně upevňuje a dále k němu motivuje, v rámci toho se také podílí na hodnocení účinnosti programu zacházení.
- f) Metodické usměrňování vychovatelů a pedagogů volného času v rámci přípravy a vedení jednotlivých aktivit, hodnocení programu zacházení a hodnocení, která jsou věznicí zasílána příslušným orgánům.
- g) Aktivní účast na jednáních poradních orgánů ředitele věznice (odborných komisí). Dále je speciální pedagog členem poradny drogové prevence, v rámci činnosti odborné komise také participuje na posouzení umístění odsouzeného do daného stupně zabezpečení, případně změny tohoto umístění. K tomuto procesu přerazování dokládá odborná stanoviska a v návaznosti na změny chování jemu svěřených odsouzených navrhuje umístění odsouzených osob do krizového, výstupního, specializovaného oddílu či do oddílu se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Další možnost je také umístění odsouzeného do bezdrogové zóny oddílu. Speciální pedagog se také podílí na rozhodnutí o zařazení odsouzených do jmenného seznamu osob pro předcházení, zabránění

a včasného odhalování násilného chování mezi obviněnými, odsouzenými a chovanci.

- h) Řešení otázky přípravy mladistvého na budoucí povolání, a to ve spolupráci se sociálním pracovníkem a zákonným zástupcem. Podílí se na procesu výběru odsouzených osob k pracovní činnosti, vzdělávání a rekvalifikaci. V případě, že v dané věznici není zřízeno školské vzdělávací středisko Středního odborného učiliště Vězeňské služby, zabezpečuje speciální pedagog všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených.
 - i) Skladbu knihovního fondu, jehož je odborným garantem a výběr dalších medií vzhledem k vhodnosti ke specifickým programům zacházení a účelu výkonu trestu.
 - j) Realizaci orientačních pedagogických pohovorů plynoucích z podnětů samotných odsouzených, zaměstnanců nebo svých vlastních poznatků. Nabízí také poradenskou pomoc s ohledem na povahu daného případu a jeho podmínky, zajišťuje individualizovanou pedagogickou péči o odsouzené, kteří se nacházejí v krizových psychických stavech.
 - k) Spolupodílení se na zjišťování příčin, pro které vznikla mimořádná událost v souvislosti s odsouzeným a z odborného pedagogického hlediska navrhování jednotlivých opatření, která by vedla k jejich řešení, prevenci a při úspěšné aplikaci také k eliminaci.
 - l) Součinnost při rozhodování o přerušení výkonu trestu, volného pohybu mimo věznici či dočasného opuštění věznice, návštěv ve věznici bez přítomnosti kontroly a přeřazování odsouzeného do jiného typu věznice.
- 3) Speciální pedagog, který je zařazen do 13. platové třídy podle odstavce 1 a 2 plní v rámci oddělení výkonu trestu uvedené úkony, kdy se kromě uvedeného zaměřuje zejména na:
- a) Spoluúčast při tvorbě a rozvoji zásadních koncepcí systému speciálně pedagogických preventivních služeb a obtížných nápravných, reedukačních a kompenzačních činností u odsouzených osob.
 - b) Realizaci nejnáročnější speciálně pedagogické služby, odborných postupů a zajištění intervence, a to především v oblasti etopedie a penitenciární pedagogiky, v rámci zacházení s vězni se podílí na jejich rozvoji. Podílí se na systémovém nastavování programů zacházení či standardizovaných programů, a to i co se týče jejich tvorby, aplikace/pilotáže, evaluace a vyhodnocení.

- c) Spolupráce na rozvoji, systémovém nastavení, praktické aplikaci a evaluaci klasifikace, diferenciacie metod hodnocení rizik a potřeb odsouzených.
- d) Předkládání návrhů pro přípravu vnitřních a zákonných předpisů.

2.3 Speciální pedagog v rámci oddělení výkonu zabezpečovací detence

Dle zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů slouží zabezpečovací detence k ochraně společnosti, terapeutickému a výchovnému působení na osoby zařazené na tento typ oddělení. Zákon dále uvádí, že je výkon zabezpečovací detence realizován v ústavech se zvláštní ostrahou, kde zároveň probíhají léčebné, vzdělávací, psychologické, pedagogické, činnostní a rehabilitační programové aktivity. Podle komentáře k trestnímu zákoníku (Draštík in Zabezpečovací detence: zpráva ze systematických návštěv, 2019) mají zmíněné aktivity vést k tomu, aby na základě dosaženého stavu bylo možno výkon zabezpečovací detence změnit na ústavní ochranné léčení. Podle tohoto komentáře se jedná o nejzávažnější druh ochranného opatření, které je v České republice účinné od 1.1.2009. Zabezpečovací detence slouží jako nástroj k ochraně společnosti před osobami, které jsou vzhledem ke své duševní nemoci zvláště nebezpečné (případně se může jednat také o osoby závislé na návykových látkách) a u kterých ochranné léčení jakožto opatření není dostatečné. Osoby mohou být do těchto ústavů umisťovány pouze na základě rozhodnutí soudu a musí s nimi být zacházeno v souladu s respektováním lidské důstojnosti a Evropskými vězeňskými pravidly. Osoby jsou v rámci výkonu zabezpečovací detence nazýváni jako „chovanci“. (Gáč et al., 2020)

Podle přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT je speciální pedagog jakožto člen týmu pracovníků odborného zacházení ve vězeňství garantem specializovaného přístupu na úseku etopedie a psychopedie. Jeho úkolem je také metodické usměrňování činností vychovatelů a pedagogů volného času pro detenci. Jako zaměstnanec je přímo podřízen zástupci vedoucího oddělení pro výkon zabezpečovací detence.

Úkoly speciálního pedagoga v rámci oddělení výkonu zabezpečovací detence podle přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT:

- 1) Speciální pedagog na tomto oddělení zabezpečuje pro své svěřené chovance odbornou úroveň realizace vzdělávacích programů.

- 2) Speciální pedagog se v rámci oddělení výkonu zabezpečovací detence zaměřuje především na:
- a) Záměrná a komplexní pedagogická vyšetření, diagnostiku speciálně pedagogických potřeb, a to pomocí různých vyšetření, dotazníků, pozorování, screeningů a anamnéz.
 - b) Práci s chovanci v rámci individuálního přístupu. Může se jednat o speciálně pedagogické činnosti, reedukační, kompenzační či stimulační činnosti.
 - c) Spoluúčast při tvorbě programů, při evaluaci jejich úspěšnosti a případné návrhy změn v oblasti hlavních cílů a dílčích aktivit programů.
 - d) Spolupráci s ostatními speciálními pedagogy, rodiči, případně opatrovníky či jinými zástupci chovanců ohledně průběžného vyhodnocování nastavených podpůrných opatření pro chovance se speciálně vzdělávacími potřebami.
 - e) Realizaci speciálně pedagogické diagnostiky a vyhotovení pedagogického posouzení pro vstupní zprávu, a to i s příslušným doporučením pro jednotlivý program. Výběr diagnostických metod záleží na samotném speciálním pedagogovi.
 - f) Dohled nad docházkou mladistvých chovanců v rámci kurzů pro získání základního školního vzdělání, jestliže jsou do takového kurzu zařazeni.
 - g) Zpracování měsíčního a týdenního plánu, který zahrnuje přehled všech aktivit programu, a to i s určením místa, času a odpovědného pracovníka za realizaci těchto aktivit. Tyto programy stanoví společně s ostatními odbornými zaměstnanci a společně se pak podílí na hodnocení účinnosti a aktualizaci aktivit a programu samotného.
 - h) Osobní vedení nejméně jedné aktivity z oblasti vzdělávací, pedagogické, rehabilitační nebo činnostní, a to podle svého odborného zaměření a místních podmínek. K těmto aktivitám zajišťuje příslušnou dokumentaci, pozoruje kvalitu účasti jednotlivých svěřenců a změny v chování, které se v průběhu mohou objevit. Žádané změny přitom podporuje a dále motivuje k tomuto chování. Podílí se také na průběžném hodnocení programů.
 - i) Aktivní účast na jednáních odborné komise, která je jmenovaná ředitelem ústavu a předkládání návrhů a odborných vyjádření pro přerazování chovanců do jednotlivých oddílů v rámci zařízení.
 - j) Spolupráci se sociálním pracovníkem a zákonným zástupcem chovance při řešení budoucího povolání u chovanců mladších 19 let. Dále se podílí na výběru

vhodných chovanců pro zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikaci a zabezpečování odborného i všeobecného vzdělávání chovanců.

- k) Zajištění skladby knihovního fondu a dalších médií s přihlédnutím na adekvátnost k programům a účelu zabezpečovací detence.
 - l) Podílení se na zprávě o návrhu o ukončení výkonu zabezpečovací detence a následném podání návrhu o ukončení výkonu zabezpečovací detence.
 - m) Orientační pohovory pedagogického charakteru plynoucích z podnětů chovanců, zaměstnanců či vlastních poznatků, poskytování poradenské pomoci, zabezpečování individuální pedagogické péče o chovance nacházející se v krizovém psychickém stavu.
 - n) Účast při jednáních poradních orgánů ředitele zařízení, spolupráce s ostatními zaměstnanci při zjišťování příčin mimořádných událostí týkajících se chovanců a navrhování odpovídajících opatření.
 - o) Realizaci kázeňské pravomoci.
 - p) Odpovědnost za zhotovení komplexní zprávy a zároveň spolupodílení se na vzniku této zprávy, jestliže je tímto úkolem pověřen vedoucím daného oddělení.
- 3) Speciální pedagog zařazený do 13. platové třídy plní ve vymezeném rozsahu úkoly uvedené v odstavci 1 a 2, přičemž se především věnuje:
- a) Podílení se na tvorbě, ověřování a realizaci resocializačních metod a intervenčních postupů při práci s chovanci a prozkoumávání míry efektivity daných postupů v souvislosti s naplňováním účelu výkonu zabezpečovací detence. Do toho spadá i podílení se na experimentálním ověřování nových poznatků v praxi a spoluúčast na aplikovaném výzkumu.
 - b) Poskytování speciálně pedagogických služeb v nejnáročnějším rozsahu, dále odborné a intervenční postupy, především z oblasti etopedie a penitenciární pedagogiky. Podílí se na jejich tvorbě a rozvoji.
 - c) Spoluúčasti na koncepčním vytváření systému nápravných, reedukačních a kompenzačních činností pro další nastavování vzdělávacích programů. Součástí je také praktická aplikace, zajišťování školení, evaluací a celkových hodnocení.
 - d) Koncepční podílení se na problematice zacházení se skupinami chovanců v oblasti klasifikace, diferenciací a hodnocení.
 - e) Podávání návrhů pro přípravu nových vnitřních a zákonných předpisů.

3 Programy zacházení

Program zacházení je jeden z klíčových a nejzásadnějších pojmů v práci speciálního pedagoga ve vězeňském systému, jelikož právě skrze něj může spolu s dalšími odbornými pracovníky směřovat ke změnám u odsouzených osob. Budeme proto tomuto tématu věnovat poslední kapitolu teoretické části práce.

Jak již víme z předchozího textu, speciální pedagog je garantem odbornosti programů zacházení a také přímo participuje na jeho tvorbě. Program zacházení je nástrojem výchovného prostředku, díky němuž mohou být odsouzené osoby vedeny k uvědomění si a přijetí zodpovědnosti za spáchané trestné činy, zároveň je v souladu s účelem naplňování výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním cílem takového programu je úspěšné vytvoření předpokladu pro resocializaci v běžné společnosti, čehož se může dosáhnout odstraněním vzorců chování, které u daného jedince vedou k páčání trestné činnosti. (Vězeňská služba ČR, 2022) Dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů je program zacházení zpracován na podkladě komplexní zprávy o odsouzeném, která vychází z pedagogického, psychologického, sociálního a případně lékařského posouzení, respektuje také hodnocení rizik či potřeb. Stanovený program zacházení přihlíží k délce trestu, charakteristice jednotlivé osobnosti a příčinám dané trestné činnosti. Podle Černíkové (2008) jsou náplní takového programu pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a také aktivity sloužící k utváření vnějších vztahů. Podle vyhlášky č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody se pracovními aktivitami rozumí jak zaměstnávání, tak činnosti sloužící ke každodennímu chodu zařízení a také pracovní terapie. Do vzdělávacích aktivit v rámci programu zacházení podle dané vyhlášky zahrnujeme vzdělávání realizované středním odborným učilištěm, vzdělávání pod vedením či dohledem zaměstnanců oddělení výkonu trestu či vzdělávání v rámci korespondenčních kurzů v základní, střední, vyšší odborné nebo vysoké škole. Speciálně výchovné aktivity se podle vyhlášky soustředí na příčiny a důsledky plynoucí z páčání trestné činnosti, posouzení potřeb odsouzené osoby a také na změnu chování, smýšlení, postoje a názorů odsouzeného. Zájmové aktivity jsou poté podle dané vyhlášky realizovány individuálně či skupinově pod vedením zaměstnance s odpovídající odborností, která je schopna u odsouzených v souladu s výkonem trestu rozvíjet žádané schopnosti a sociální dovednosti. K aktivitám zaměřeným na utváření vnějších vztahů Mezník (1995) uvádí, že se

jedná o vytvoření, posilování či udržení vazeb s osobami mimo věznic, a to konkrétně s rodinou či přáteli. Naopak nejsou podporovány vazby s osobami z kriminálního prostředí.

Vězeňská služba České republiky (2023) jako konkrétní příklady pracovních aktivit uvádí úklidové práce a jiné brigádnické činnosti, v rámci vzdělávací oblasti kromě výše uvedeného uvádí např. výuku cizích jazyků, kurzy týkající se občanské výchovy, sociálně právní poradenství, kurzy zaměřené na problematiku drog a další vědomostní aktivity, soutěže, kvízy či besedy na různá témata. Jako příklad speciálně výchovných aktivit uvádí aktivity zaměřené na etiketu či aktivity zaměřené na sociální dovednosti. Příklady zájmových aktivit jsou pak např. hra stolního tenisu, šach, společenské hry, kroužky hudební, akvaristické či jiné dle nabídky. Tento zdroj (2023) uvádí, že kromě zmíněných příkladů mohou odsouzení využívat také oddílovou knihovnu či dle stanoveného plánu a programu sledovat televizi, což je však možné pouze v rámci zvolených televizních programů či filmů ze strany speciálního pedagoga.

3.1 Nástroj SARPO

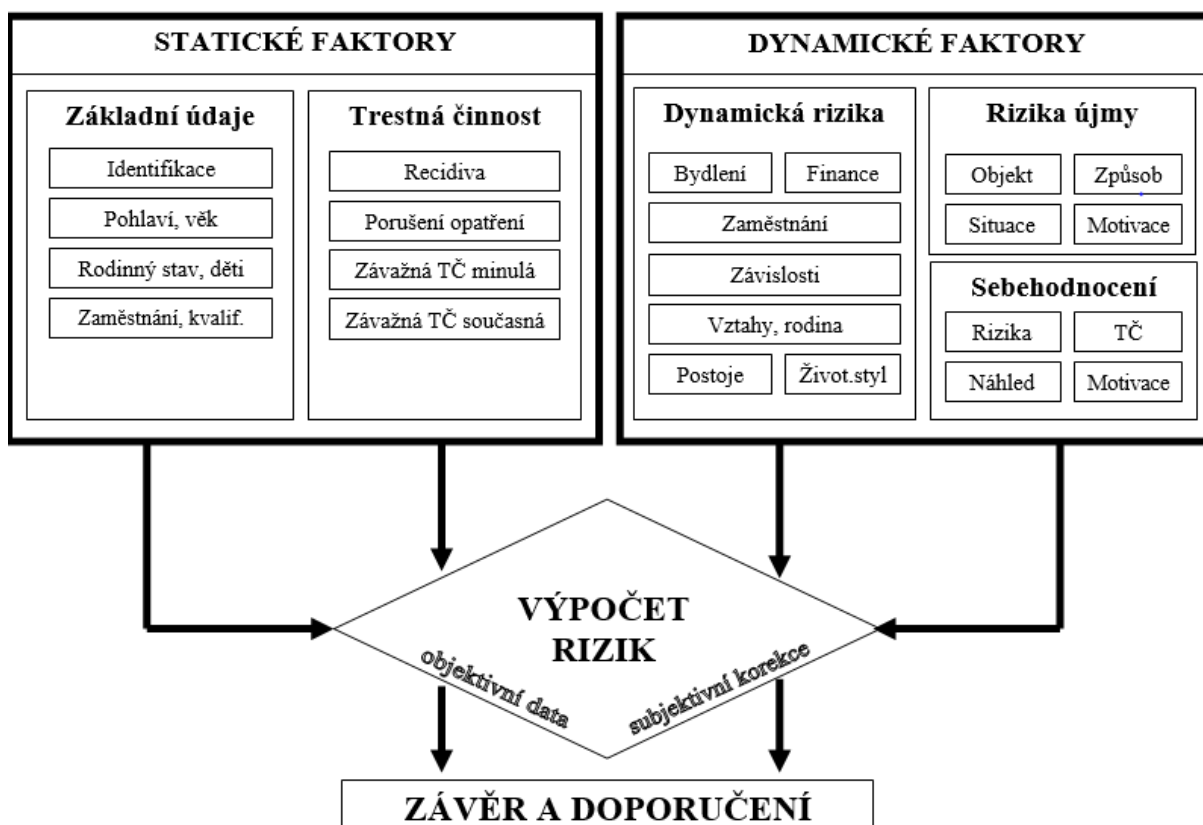
SARPO neboli souhrnná analýza rizik je pojmenování pro prediktivní nástroj výpočetní techniky, který je součástí Vězeňského informačního systému a slouží k určování kriminogenních potřeb odsouzených osob a také pro hodnocení rizik. Skrze tento nástroj se zpracovává komplexní zpráva, jejíž výstupy přímo ovlivňují výběr daného programu zacházení. (Drahý et al., 2018) Jak autor (2018) dále popisuje, nástroj SARPO konkrétně posuzuje, jak je pravděpodobné opětovné selhání odsouzené osoby ve smyslu recidivy trestné činnosti a navrácení do vězení a to pomocí:

- Údajů o kriminálním chování, ze kterých nástroj vypočítá statistické riziko.
- Vyhodnocení 48 rizik týkajících se 7 základních životních oblastí, a to pomocí dynamického výpočtu rizika.
- Analýzy trestné činnosti, ze které dále plyne odhad způsobení újmy a specifikace potencionální oběti.
- Posouzení motivace a faktorů sebehodnocení.

Podle Petruse a Hůrky (2021) je nástroj SARPO částečně reakcí Vězeňské služby ČR na novelu zákona č. 276/2013 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, která uvedla nový účel trestu, a sice snižování recidivy a chování kriminálního charakteru. Do praxe se tedy uvedl tento elektronický nástroj, který se od roku 2012 stal oficiální metodou ke zpracování a průběžné

aktualizaci komplexní zprávy v rámci vstupního statistického vyhodnocení dynamických rizik.

Na následujícím obrázku můžeme přehledně vidět jednotlivé komponenty nástroje SARPO. Jak z předloženého obrázku vyplývá, na konečném výběru programu zacházení se podílí jak faktory statické, tak faktory dynamické. Obrázek byl přejat z tiskové zprávy ze zasedání Republikového výboru pro prevenci kriminality (Řeháček, 2014)

Obrázek 2 - Jednotlivé komponenty SARPO nástroje a způsob hodnocení vedoucí ke stanovení programu zacházení (Řeháček, 2014 dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/tiskova-zprava-ze-zasedani-republikoveho-vyboru-pro-prevenci-kriminality-702316.aspx>)

Legislativní rámec programů zacházení zahrnuje zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů (konkrétně § 41) a vyhlášku č. 345/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů (konkrétně §§ 36-40). Jak uvádí časopis České vězeňství (2011), v každé věznici můžeme vidět specifické programy, které respektují možnosti daného zařízení a odbornost tamějšího personálu. Při vzniku daného programu zacházení pro jednotlivého vězně se vždy vychází z aktuálně realizovatelných aktivit vzhledem k prostoru, personálu a finančním podmínkám dané věznice. Vzhledem k tomu, že se jedná o proměnlivé faktory, je nabídka aktivit

pravidelně aktualizována. Přesto že se nabídka aktivit programů zacházení může lišit v rámci jednotlivých věznic, uvádíme níže pět hlavních stupňů programů zacházení dělených podle rizik, se kterými se podle vyhlášky 345/1999 § 36a můžeme v praxi setkat.

3.2 Program minimálního zacházení

Tento program je podle výše zmíněné vyhlášky přidělován odsouzeným s nízkými riziky a je pro něj charakteristická menší míra odborné intervence. Jako takový se především zaměřuje na pracovní a zájmové aktivity. Jak uvádí článek v časopise České vězeňství (2011), k minimálnímu programu zacházení se také přistupuje v případě, kdy jednak odsouzený odmítne všechny ostatní návrhy programů, které bylo možno v rámci individuálního posouzení osobnosti a situace nabídnout, a jednak pro osoby odsouzené na dobu kratší než šest měsíců. Hlavním cílem minimálního programu zacházení je smysluplné trávení volného času, a to samozřejmě na základě motivace konkrétní osoby, jejich zájmů a závažnosti trestné činnosti, které se odsouzená osoba dopustila. Vedle toho článek (2011) jakožto důležitý základ tohoto typu programu zacházení vyzdvihuje právě výše zmíněné pracovní činnosti. S tím souhlasí také Mařádek (2005), který taktéž zdůrazňuje, že zaměstnávání osob ve výkonu trestu je velmi důležitým faktorem pro záměrné působení na vězně. Popisuje ho dokonce jako jeden z nejvýznamnějších prvků, jelikož si vězněné osoby díky pracovní činnosti vytvářejí účinné pracovní návyky, které jsou nezbytné pro vedení řádného života po propuštění.

3.3 Program standardního zacházení

Podle vyhlášky 345/1999 je tento program stanoven především odsouzeným se středními až vysokými riziky. Důraz je zde kladen především na aktivity pracovní a vzdělávací. Pro tento program je charakteristická střední míra odborné intervence a aktivity, které nejsou konkrétně cílené.

3.4 Program speciálního zacházení

Pro odsouzené s vysokými až velmi vysokými riziky je podle vyhlášky 345/1999Sb., stanoven program speciálního zacházení. Při tomto programu se klade důraz především na aktivity vzdělávací a speciálně výchovné. Pro daný program je charakteristická větší míra odborné intervence.

3.5 Program výstupního zacházení

Podle vyhlášky 345/1999Sb., je tento program určen odsouzeným osobám, které potřebují zvýšenou intenzitu přípravy na samostatný život po propuštění z věznice, což může nastat z důvodu délky trestu či samotné potřeby pomoci při vytvoření vhodných podmínek pro samostatný život po propuštění. Podle Českého vězeňství (2011) se tímto způsobem připravují vhodné podmínky pro samostatný způsob života nejméně tři měsíce před propuštěním odsouzeného. Biedermanová et al. (2011) dodává, že vězni mohou být v rámci tohoto programu zacházení přesunuti na tzv. výstupní oddělení, kde již panuje mírnější režim, který postupně připravuje osoby na život mimo vězení.

Stejně důležité jako správné přiřazení jednotlivého programu zacházení a dílčích aktivit je následně také proces vyhodnocování. Program se vyhodnocuje hned v rámci několika oblastí, a to konkrétně v oblasti cílů, jednotlivých aktivit, pořádku a kázně. Časový interval hodnocení programu se liší v závislosti na typu věznice. Ve věznici pro mladistvé je to jednou za měsíc, jednou za dva měsíce ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a také věznic se zvýšenou ostrahou, jednou za tři měsíce se vyhodnocení provádí ve věznici s ostrahou a nejmenší míru vyhodnocování můžeme pozorovat ve věznicích se zvýšenou ostrahou, kde se provádí jednou za půl roku. (vyhláška 345/1999 Sb.)

3.6 Konkrétní standardizované programy zacházení

V následujícím textu uvedeme některé nejpoužívanější standardizované programy zacházení v systému vězeňství v ČR. Pro přehlednost a rychlou orientaci nejdříve uvádíme tyto programy v souhrnné tabulce. Jelikož jsou programy zacházení fundamentálním nástrojem práce speciálního pedagoga ve vězeňství, uvádíme následně níže i krátkou charakteristiku některých vybraných programů. Jednotlivé programy nejsou realizovány ve všech věznicích v ČR, každá věznice využívá programy dle dostupnosti proškolených odborníků a dalších podílejících se faktorů. Jak uvádí dokument Koncepce vězeňství do roku 2025 (Ministerstvo spravedlnosti, 2015), přiměřené standardizování programů zacházení a rozšiřování do více věznic je jedním ze strategických cílů pro toto období.

Název programu	Cílová skupina
3Z	Opakovaná recidiva
GREPP	Sexuálně motivované činy na dětech
TP 21 JUNIOR	Mladiství
PARDON	Pachatelé dopravních nehod
TP KEMP	Pachatelé násilných trestných činů
ZUŘIVEC	Účastníci násilí v blízkých vztazích
VIT	Následky trestného činu z pohledu oběti
GLM	Impulzivní chování, resocializace

Tabulka 1 – Přehled vybraných programů zacházení

Program 3Z

Tento program, který je zaměřen na multirecidivisty především majetkové trestné činnosti vychází ze třech hesel „Zastav se, Zamysli se, Změň se“. Program je založen na kognitivně behaviorálních základech a je realizován před uplynutím lhůty pro možné podmíněčné propuštění nebo před koncem trestu odnětí svobody. (Řeháček, 2014) Podle Biedermanové a Petruse (2011) mají vězni v rámci tohoto programu možnost utvořit si adekvátní náhled na spáchanou trestnou činnost a uvědomit si a následně přijmout jednotlivé důsledky z toho vyplývající. Podle informací uvedených na webové stránce Vězeňské služby ČR je program aktuálně využíván ve 23 věznicích.

GREPP

Náhled a uvědomění si důsledků dané trestné činnosti si klade za cíl také další program zaměřený na pachatele sexuálně motivovaných trestných činů na dětech. Program se mimo zmíněného soustředí na spouštěcí mechanismy a zdroje trestné činnosti, minimalizaci recidivy a možnosti řešení dané situace v rámci postupů, které si zvolí sám odsouzený. Na realizaci programu se podílí jak psycholog, terapeut, sociální pracovník, tak vychovatel a speciální pedagog. (Vězeňská služba ČR, 2023) Z údajů získaných z webových stránek Vězeňské služby ČR je s programem aktuálně pracováno ve 4 věznicích.

TP 21 Junior

Program, který se zaměřuje na snižování násilných činů mezi mladistvými se nazývá TP 21 Junior. Cílovou skupinou jsou mladiství odsouzení muži, u kterých se projevují násilné sklony, agresivní jednání v kolektivu ostatních odsouzených, projevy šikany či násilí fyzické povahy. (Vězeňská služba ČR, 2023). Hlavní cíle, které tento program sleduje jsou motivování ke vhodnému řešení problematických situací, budování vlastní sebereflexe a také jako u předchozích, uvědomování si dopadů a následků takového jednání. Program je poskytován např. ve Věznici Všehrady, která je profilována jako věznice pro mladistvé odsouzené muže. (Biedermanová a Peteras, 2011)

PARDON program

Dle Vězeňské služby ČR (2023) se jedná o edukativně terapeutický program pro osoby odsouzené za spáchání dopravní nehody a pro odsouzené osoby s problémovým průběhem řídičské praxe. Cílem je tak vytvoření náhledu na problémové chování v situaci řízení a minimalizace možnosti opakování těchto trestných činů. Dle Řeháčka (2014) je program realizován ve dvou věznicích vždy 2x ročně.

TP Kemp

Jedná se o dlouhodobě zaměřený terapeutický program pracující s odsouzenými za násilnou trestnou činnost. Cílem je náprava postojů a násilného chování z toho vyplývajícího. Také tento program vychází z kognitivně behaviorální psychologie. Program je realizován např. ve věznici v Kladně či Věznici Vinařice. (Jiríčka, Kejřová, 2015)

V první části této práce byly uvedeny důležité aspekty systému vězeňství v ČR, a to jak organizační dělení věznic a jednotlivých složek, legislativní základ tohoto systému, tak konkrétní náležitosti působení speciálního pedagoga v této oblasti. V části teoretické práce, která popisovala konkrétní činnosti speciálního pedagoga na jednotlivých odděleních byla zřejmá úzká spolupráce tohoto pracovníka s dalšími odbornými pracovníky ve vězeňství, kterými jsou zpravidla vychovatel, psycholog, terapeut a sociální pracovník. V praktické části na získané poznatky navážeme a na základě konkrétních zkušeností speciálních pedagogů a ostatních pracovníků odborného zacházení ve vězeňství budeme zjišťovat jejich náhled na tuto pozici.

Praktická část

Praktická část diplomové práce se zaměřuje na vnímání role speciálního pedagoga ve vězeňském systému z pohledu osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody, tedy osob, se kterými speciální pedagog v rámci své pracovní náplně pracuje a přímo na ně působí. Pozici speciálního pedagoga diplomová práce zkoumá také z pohledu ostatních členů týmu odborného zacházení ve vězeňství, kteří se speciálním pedagogem v tomto prostředí úzce spolupracují.

4 Role speciálního pedagoga z pohledu pracovníků odborného zacházení ve vězeňství a vězňů

Následující text se bude věnovat jak metodickým náležitostem průzkumu, tak samotné interpretaci získaných dat.

4.1 Vymezení cíle průzkumu

Diplomová práce si za hlavní cíl klade zjištění názoru na pozici speciálního pedagoga ve vězeňství a na jeho důležitost v tomto systému z pohledu samotných speciálních pedagogů, ostatních pracovníků odborného zacházení ve vězeňství a také samotných vězňů. Dílčími cíli průzkumu je následně zjistit, jak zmíněné strany vnímají práci speciálního pedagoga, jak funkční je spolupráce s ostatními pracovníky odborného týmu, jaký je podle respondentů celkový význam působení tohoto pracovníka v systému vězeňství a zda v daném systému ve vztahu ke speciálnímu pedagogovi vnímají jakékoliv zásadnější nedostatky a potřeby.

4.2 Uvedení do průzkumu

Zaměření na tuto oblast průzkumu bylo zvoleno z toho důvodu, že se se práce snaží poukázat na důležitost role speciálního pedagoga v daném systému, je tedy v této souvislosti důležité zjištění postoje vůči jeho roli ze strany samotných odsouzených a ostatních pracovníků. Tématem speciálního pedagoga ve vězeňství se do dnešního dne zabývalo již několik diplomových a bakalářských prací vysokoškolských studentů, žádná z nich však nezkoumala názory na tuto pozici ze strany ostatních zúčastněných osob. Co se týče dalších výzkumů a studií zabývajících se touto oblastí v rámci České republiky, je největším (a jediným

dohledaným) zdrojem těchto šetření samotná vězeňská služba ČR, která na svých oficiálních stránkách v nové rubrice věnované právě zveřejňování penologického výzkumu postupně uvádí výsledky jednotlivých šetření. Momentálně se na stránce nachází sedm výzkumů, z nichž jsou výsledky uveřejněny pouze u jednoho z nich (Zacházení s uživateli drog ve vězení), u dalších výzkumů budou dle uvedených informací výsledky zveřejněny. Co se týče zahraničních studií, byly v rámci tohoto tématu dohledány šetření spíše s obecným zaměřením např. na vzdělávání ve věznici nebo edukační programy ve věznici, nebyly však dohledány výzkumy a studie blíže se zaměřující na speciálně pedagogickou práci s vězni.

4.3 Metodika průzkumu

Pro průzkumnou část práce byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, a to pro své výhody, které se potkávají s potřebami této práce. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na porozumění významu a prožitku, který jedinec přikládá dané zkoumané problematice, zabývá se tedy sociálním kontextem a osvětlením zkušeností a činů daných jedinců. (Fossey et al., 2002) Podle Hendla (2005) je při kvalitativním výzkumu zvoleno téma a odpovídající základní výzkumné otázky. Tyto otázky lze však podle autora (2005) v průběhu modifikovat či doplňovat dle aktuální potřeby. Jak uvádí Gavora (2010) kvalitativní výzkum staví na subjektivním pojmání dané záležitosti konkrétní osobou, a proto je nejvhodnějším nástrojem pro zkoumání úsudku a prožité zkušenosti. Právě zkoumání individuálního úsudku a zkušenosti se speciálním pedagogem je hlavní náplní praktické části této práce.

Za metodu sběru dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Dle Miovského (2006) je zapotřebí před realizací těchto rozhovorů vytvořit schéma obsahující okruhy otázek. Odpovědi na tyto okruhy jsou pak při samotné realizaci zaneseny do záznamového archu, aby si výzkumník všechny informace nemusel pamatovat a následně se získanými odpověďmi mohl lépe pracovat a vracet se k nim. Zároveň se podle autora (2006) zapisují různé postřehy či poznámky. Otázky by také v rámci polostrukturovaného rozhovoru měly být otevřené, tak aby respondentům bylo umožněno volné sdílení jejich zkušeností. Pokládané otázky jsou však vždy zaměřené a spjaté se zkoumaným tématem. (Galletta, 2013) Podle autorky (2013) je právě výběr otázek velmi důležitý, konkrétně to, aby do přípravného protokolu rozhovoru byly zařazeny pouze vhodné otázky se správným účelem, u kterých jsme si jisti jejich důležitostí a přínosem pro celý průzkum.

Pro následnou analýzu dat byla využita obsahová analýza textu. Podle Gavory (2015) se jedná o standardní metodu, díky které můžeme vyhodnotit a interpretovat obsah získaného textu. Jak uvádí Weber (1990) tato metoda výzkumníkovi pomocí pravidel kódování umožňuje systematické rozdělení textu do menších celků v rámci jejich obsahového významu. Zápisy z rozhovorů byly tedy nejdříve přepsány do digitální podoby v programu Microsoft Word. Autorka práce pro analýzu textu identifikovala několik kódů, podle kterých byl následně text třízen do kategorií dle svého významu a podle kterých vznikla konečná podoba prezentace rozhovorů v této práci. Pro ukázkou uvádíme některé identifikované kódy, podle kterých byla prováděna obsahová analýza:

Kód 1: vyjádření k nařízení Generálního ředitele

Kód 2: spolupráce s vychovateli

Kód 3: přístup speciálního pedagoga

Kód 4: administrativní zátěž

Kód 5: zapojení speciálního pedagoga do aktivit

Kód 6: řešení problémů

Kód 7: hodiny osvěty

Kompletní seznam kódů jakožto i celý přepis rozhovorů je součástí archivu práce autorky.

4.4 Průběh průzkumu

Průzkum zaměřený na vnímání pozice speciálního pedagoga ve vězeňství proběhl ve Věznici a ÚVZD Opava v listopadu roku 2022. Autorce práce bylo umožněno do zařízení docházet v rámci desetidenní praxe během které mohla sbírat podklady pro vypracování praktické části diplomové práce. Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Opava funguje v rámci dvou samostatných budov. V budově na ulici Krnovská je zřízen ústav pro výkon zabezpečovací detence, a to konkrétně pro mužské chovance. Na ulici Olomoucká ve věznici zařazené do kategorie věznice s ostrahou vykonávají trest odnětí svobody ženy ve všech stupních, v rámci oddělení s nízkým stupněm zabezpečení, se středním stupněm zabezpečení a s vysokým stupněm zabezpečení. Trest zde vykonávají také ženy zařazené do věznice kategorie zvýšené ostrahy. Věznice má také mužskou část pro osoby vykonávající trest v kategorii věznice s ostrahou, oddělení se středním stupněm zabezpečení. Ve věznici se také nachází specializovaný oddíl pro výkon ochranného léčení zahrnující proti toxikomanické, protialkoholní léčení a také léčení patologického hráčství. Praxi autorka vykonávala převážně

na oddělení výkonu trestu, částečně také na specializovaném oddělení pro výkon ochranného léčení. V rámci oddělení výkonu trestu působí v opavské věznici tři speciální pedagogové, kteří mezi sebe mají rozdělené jednotlivé části oddělení, podle zjištěných informací na každého speciálního pedagoga tak spadá 70–90 vězňů/vězenkyň.

Autorka byla v průběhu praxe seznámena s chodem zařízení, s aspekty práce jak speciálního pedagoga, tak ostatních pracovníků odborného zacházení s vězni. Jednotlivé rozhovory s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství byly uskutečněny v jejich pracovnách, s odsouzenými ženami byly rozhovory realizovány buď to ve společenské místnosti v rámci daného oddělení nebo v kanceláři speciálního pedagoga. Při těchto rozhovorech nebyl přítomen speciální pedagog, aby se tak zabránilo zkreslení podaných informací ze strany odsouzených žen. Pro samotný rozhovor byl speciálním pedagogem vždy stanoven časový limit pohybující se od deseti do patnácti minut. Z důvodu zákazu užívání jakýchkoliv nahrávacích či technických pomůcek v prostorách věznice byly odpovědi zaznamenány ručně a po rozhovoru doplněny o případné další informace a poznatky.

Rozhovory s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství probíhaly v průběhu celých deseti dní praxe. V rámci těchto dvou týdnů měla autorka možnost trávit dny pod vedením různých zaměstnanců, kteří jí prakticky přibližovali náplň práce dané pozice. Daný pracovník byl přítom vždy osloven s žádostí o rozhovor za účelem sběru informací pro tvorbu praktické části diplomové práce. Osloveni byli také pracovníci, pod jejichž vedením nebyla praxe v průběhu daných deseti dní plánovaná, ale jsou také důležitou součástí komplexního týmu. Délka rozhovoru se vždy řídila časovými možnostmi daných pracovníků, dá se říci, že rozhovory byly vedeny v časovém úseku od 30–60 minut.

4.5 Stanovení průzkumných okruhů

Polostrukturované rozhovory v rámci průzkumu proběhly u dvou cílových skupin. Tou první byly osoby odsouzené k trestu odnětí svobody, zde se podařilo realizovat rozhovory se čtyřmi odsouzenými ženami. Druhou skupinou byli pracovníci odborného zacházení ve vězeňství, a to konkrétně speciální pedagogové, psychologové, vychovatelka, terapeutka a sociální pracovnice. Zde se podařilo realizovat sedm rozhovorů. V následujících tabulkách uvádíme zvolené okruhy otázek pro jednotlivé skupiny respondentů.

Okruhy otázek pro pracovníky odborného zacházení ve vězeňství

Okruh 1	Náplň práce
Okruh 2	Spolupráce s ostatními pracovníky
Okruh 3	Význam práce speciálního pedagoga ve vězeňství
Okruh 4	Nedostatky v systému, další potřeby
Okruh 5	Spolupráce s organizacemi mimo věznici

Tabulka 2 – Okruhy otázek pro pracovníky odborného zacházení ve vězeňství

Okruhy otázek pro osoby vykonávající trest odnětí svobody

Okruh 1	Význam speciálního pedagoga pro odsouzenou
Okruh 2	Vnímání náplně práce speciálního pedagoga
Okruh 3	Spolupráce s dalšími pracovníky
Okruh 4	Nedostatky v systému, další potřeby
Okruh 5	Spolupráce s organizacemi mimo věznici

Tabulka 3 – Okruhy otázek pro vězenkyně

Jak můžeme vidět, okruhy u daných cílových skupin se v mnohých případech překrývají. Tato strategie byla zvolena z toho důvodu, aby byl možný co nejkomplexnější náhled na danou zkoumanou problematiku, a to jak z pohledu osob, které odborné zacházení ve vězeňství poskytují, tak osob, které představují cílovou skupinu tohoto odborného zacházení. Seznam konkrétních otázek, které byly připraveny pro rozhovory s cílovými skupinami je uveden v příloze této práce.

4.6 Představení respondentů

Pro přehlednost informací uvádíme níže tabulky poskytující základní údaje o respondentech tohoto průzkumu. V případě pracovníků odborného zacházení ve vězeňství se jedná o délku působení daného pracovníka ve věznici a také o nejvyšší dosažené vzdělání opravňující k výkonu této profese. Případně je také uvedena informace o výcviku, který pracovník v rámci zvyšování své kvalifikace podstoupil. Je také zapotřebí zmínit, že každý daný pracovník musí před začátkem výkonu profese ve věznici podstoupit nástupní měsíční kurz realizovaný ve Stráži pod Ralskem. Na přání samotných pracovníků nebudou uváděny jména, respondenti tak budou označováni svými funkcemi a v případě většího počtu respondentů na totožné pozici, také číslem. Anonymita je zachována také u respondentek z řad odsouzených,

které budou také rozlišeny číslicemi. Kritérium výběru daných respondentů v rámci první skupiny spočívalo v tom, že se jedná o pracovníka odborného zacházení ve vězeňství, který přímo spolupracuje se speciálním pedagogem. V průběhu daných dvou týdnů bylo realizováno sedm rozhovorů s těmito pracovníky a čtyři rozhovory s odsouzenými ženami. Výběr odsouzených spočíval na úsudku speciálního pedagoga pro dané oddělení, který tento výběr zakládal na tom, aby byl rozhovor realizován s rozlišnými typy odsouzených, aby tak byl patrný rozdíl ve vnímání zkoumané záležitosti v závislosti na sociokulturních podmínkách, ze kterých odsouzená pochází či úrovni její inteligence. Ze strany speciálního pedagoga se tedy jednalo o záměrný výběr průzkumného vzorku.

Základní informace o pracovnících odborného zacházení ve vězeňství

	Délka působení ve věznici	Dosažené vzdělání
Speciální pedagožka I.	27 let	magisterské – sociální pedagogika, sociálně psychologický výcvik
Speciální pedagog II.	23 let	magisterské – učitelství pro mládež vyžadující zvláštní péči
Psycholog I.	23 let	magisterské – jednooborová psychologie, psychoterapeutický výcvik logoterapie
Psycholožka II.	15 let	magisterské – jednooborová psychologie, psychoterapeutický výcvik KBT
Terapeutka	21 let	magisterské – sociální pedagogika, psychoterapeutický výcvik gestalt a částečně také sociálně psychologický
Sociální pracovnice	10 měsíců	bakalářské – sociální práce
Vychovatelka	15 let	bakalářské – sociální pedagogika

Tabulka 4 – Základní informace o pracovnících odborného zacházení ve vězeňství

Základní informace o odsouzených ženách

	Délka trestu, oddíl	Důvod trestu
Odsouzená I.	35 měsíců, výstupní oddíl	Drogová distribuce
Odsouzená II.	13 let 5 měsíců, střední stupeň zabezpečení	Těžké ublížení na zdraví
Odsouzená III.	27 měsíců, střední stupeň zabezpečení	Majetková trestná činnost
Odsouzená IV.	10 měsíců, střední stupeň zabezpečení	Majetková trestná činnost

Tabulka 5 – Základní informace o vězenkyních

4.7 Etické aspekty průzkumu

Účast v průzkumu u obou cílových skupin byla dobrovolná a stavěla na ochotě sdílení svých zkušeností a názorů. Všichni respondenti z řad pracovníků odborného zacházení ve vězeňství byli předem seznámeni s náplní a cílem diplomové práce a byl získán jejich verbální souhlas se zveřejněním získaných dat v této práci. Tito pracovníci byli také ujištěni, že v práci nebudou uvedena jejich jména, pouze pracovní pozice, které ve věznici zastávají. Co se týče druhé skupiny respondentek, odsouzené ženy byly za účelem rozhovoru osloveny speciálním pedagogem pro dané oddělení. Rozhovor byl tedy vykonán vždy po jejich přímém souhlasu a také po úvodním poučení speciálním pedagogem, že mohou kdykoliv rozhovor ukončit a odejít, jestliže se pro ně situace stane nekomfortní. Ženy byly také seznámeny s tím, že nemusí odpovídat na otázku, která pro ně bude jakýmkoliv způsobem citlivá či se z jiných důvodů nebudou chtít vyjadřovat k dané záležitosti. Respondentky byly také obeznámeny s možností doptání se pro případ, že by otázce nerozuměly či by pro ně byla jakýmkoliv způsobem nejasná. V průběhu rozhovorů byla zachovávána důstojnost vězenkyň, autorka práce také dbala na již zmíněnou dobrovolnost odpovědí a uvolněnou atmosféru tak, aby byl rozhovor co nejpříjemnější pro obě strany.

4.8 Získaná data a jejich interpretace

Tato část diplomové práce se zaměřuje na prezentaci samotných výsledků rozhovorů s uvedenými respondenty. Nejdříve budou prezentovány rozhovory s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství, následně také rozhovory s ženami odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody.

Rozhovory s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství

Okruh 1 – Náplň práce

V rámci tohoto okruhu bylo cílem zjistit, v jaké míře se náplň práce speciálního pedagoga ve vězeňství shoduje se získanými poznatky v rámci souhrnného informačního dokumentu zaslaného Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR, kde jsou na základě jednotlivých doporučení generálního ředitele popsány činnosti speciálního pedagoga ve věznici. Speciálním pedagogům ve Věznici a ÚVZD Opava byl tento souhrnný dokument předložen a následně byli dotazováni na jeho správnost a adekvátnost vzhledem k opravdovému fungování v praxi.

Ostatní pracovníci odborného zacházení ve vězeňství byli také dotazováni na náplň jejich práce, aby bylo předloženo komplexní fungování tohoto odborného týmu, ve kterém speciální pedagog působí.

Speciální pedagožka I. po předložení přílohy k čj. VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT: potvrzuje, že se uváděné informace zcela shodují s její pracovní náplní. Zároveň však také uvádí: *„Každý speciální pedagog tady se řídí těmito nařízeními Generálního ředitele, zároveň má každý nějaký svůj specifický úkol, pro mě je tento úkol to, že zastávám funkci tajemníka pro vnitřní diferenciaci¹.“* Speciální pedagožka po prostudování přílohy také upřesňuje, že speciální pedagogové ve vězeňském systému zařazení do 13. platové třídy působí pouze na Generálním ředitelství vězeňské služby, nikoliv v samotných věznicích.

Speciální pedagog II. po prostudování dokumentu taktéž souhlasí s uvedenými informacemi, které se podle něj zcela shodují s jeho náplní práce, dodává že: *„Jelikož se jedná o Nařízení Generálního ředitele, tak se jím všichni musíme řídit, i kdyby se nám to nelíbilo nebo nám ty úkony v tom přišly nesmyslné, ale je to závazné pro všechny speciální pedagogy.“* V rámci speciální funkce, o které hovořila výše speciální pedagožka I. zastává speciální pedagog II. funkci vyjednavče při různých problematických situacích s vězni.

Psycholog I. uvádí náplň své práce v rámci příhodné metafory: *„Já jsem takový hasič, uklízeč a opravář v jednom. Zároveň musím totiž řešit různé problémy týkající se psychického stavu vězňů, ale taky různých sociálních problémů jako např. to, že si někdo nesedí na cele a vede to k velkým konfliktům, zároveň se taky musím starat o uklizení problémů, když už jsou jednou na světě, tak aby to mělo co nejmenší dopad nebo se to do budoucna už neopakovalo. No a v rámci toho opraváře se vlastně snažíme opravit tu pochroumanou lidskou stránku, velmi účinně nám v tomto slouží např. psychoterapie.“*

Psycholožka II. pak zmiňuje v rozhovoru jako nejdůležitější úkoly její práce vypracovávání vstupního posouzení, realizaci krizové intervence ale také skupinové terapie nebo realizaci standardizovaného programu 3Z. Jako důležitou součást své práce vnímá psycholožka také aktivity drogové prevence a celkovou práci s trestnou činností za pomoci psychologických prostředků a metod.

¹ Zaměstnanec věznice, který je organizačně zodpovědný za přidělení a případné přeřazení daného vězně či vězeňkyně do příslušného oddělení věznice.

V rámci dotazu na náplň práce oslovená terapeutka stručně uvádí, že se v jejím případě jedná především o realizaci psychoterapie, a to jak ve formě individuální, tak skupinové a realizaci edukace a různých dalších forem terapie.

Sociální pracovnice v rámci dotazu na její pracovní náplň hovoří o sociálně právním poradenství pro odsouzené, které se týká především bydlení, rodiny, vyřízení občanského průkazu, nového rodného listu, dále otázky dluhů, nápravy rodinných vztahů či záležitostí spojenými s OSPOD. Zároveň sociální pracovnice uvádí, že funguje jako jistý prostředník zajišťující komunikaci mezi neziskovým sektorem a vězni. Jako jedna z mála zaměstnanců má neomezený přístup k internetu, takže může odsouzeným zjistit různé informace. Práce sociální pracovnice dle uvedeného obnáší i další drobnější úkony jako vyhledávání dopravních spojů pro rodinné příslušníky v rámci návštěvy ve věznici, ověřování pohřbů či adres soudů. Sociální pracovnice uvádí, že z tohoto důvodu má také nejvíce povolených hovorů s venkovním prostředím. Svou práci příhodně shrnuje slovy: „*Jsmo jediní, kteří po odsouzených jakoby nic nechtějí, ale oni naopak chtějí něco od nás.*“

Na náplň práce byla dotázána také poslední respondentka, a to sice vychovatelka ve věznici, která uvedla, že v dnešní době práce vychovatele ve vězeňství tvoří z převážné části spíše administrativní záležitosti. Do těchto administrativních záležitostí vychovatelka řadí náležitosti spojené se zasíláním pošty, zpracovávání žádanek k návštěvám či povolenky pro civil. Vychovatelka se považuje za jistého prostředníka v požadavcích vězňů. Jako náplň své práce uvádí také podílení se na vyhodnocování programu zacházení či realizaci vycházek s vězni. V rámci zmíněného programu zacházení se nejvíce angažuje v rámci sportovních aktivit. Vychovatelka popis své pozice zakončuje slovy: „*Vychovatel by měl být zároveň člověk, kterému vězni věří a který jim může poradit.*“

Okruh 2 – spolupráce s ostatními pracovníky

V rámci druhého okruhu otázek, které byly připraveny pro rozhovor s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství byli speciální pedagogové dotázáni na jejich spolupráci s ostatními pracovníky týmu, aby tak bylo zjištěno, jak a s jakou efektivitou tato spolupráce v praxi funguje. V rozhovoru s ostatními pracovníky pak bylo zjišťováno, jak tato spolupráce se speciálním pedagogem probíhá z jejich pohledu a co jim přináší.

Speciální pedagožka I., která má v rámci speciálně pedagogického působení na starost nástupní oddíl a také oddíl s nízkou ostrahou ženské části věznice v rozhovoru uvádí, že při

zajišťování úkonů pro tyto organizační celky spolupracuje především s vychovateli, pro které zajišťuje metodické vedení. Speciální pedagožka upřesňuje že: *„Ve svém nejbližším týmu mám konkrétně 3 vychovatele, kdy běžné věci se řeší a provádí právě v tomto čtyřčlenném týmu.“* Speciální pedagožka dodává, že ke spolupráci s ostatními pracovníky odborného týmu jako s psychologem či sociálním pracovníkem přikročí tehdy, kdy je zapotřebí zařídit věci, které již nespádají do její profesní kompetence. Podle jejich slov se může jednat o zařízení různých věcí týkajících se kontaktu s vnějším světem či o psychologickou péči.

Stejnou informaci podává také speciální pedagog II., který shodně uvádí, že nejvíce spolupracuje s vychovateli, kteří pracují s vězni daného oddílu, který speciální pedagog odborně zastřešuje. V případě tohoto speciálního pedagoga se jedná o výstupní oddělení, část věznice se středním zabezpečením v ženské části věznice, specializované oddělení pro osoby s duševními poruchami a poruchami chování, oddělení se zvýšenou ostrahou a také o střední stupeň zabezpečení v mužské části věznice. Jak také speciální pedagog podotýká, každý člověk na této pozici k práci a spolupráci s ostatními pracovníky může zaujímat jiný postoj, což se pak odráží v celkových výsledcích. V rámci zmíněného speciálního pedagoga dodává: *„Já například vychovatelům v jejich práci dávám poměrně hodně svobody, zaujímám spíše benevolentnější přístup a v našem týmu nám to tak vyhovuje. Víím ale, že to tak nemají všichni, může se to hodně lišit.“* K otázce, jak přesně spolupráce mezi ním a vychovateli vypadá, speciální pedagog uvádí, že se jedná o metodické vedení těchto zaměstnanců a udílení různých pokynů ohledně toho, co je zapotřebí udělat/zajistit. Zároveň však dodává že: *„V mém případě se víc než o pokyny jedná o doporučení. Když s tím, co řeknu daný vychovatel z nějakého důvodu nesouhlasí a následně se zachová podle svého uvážení, tak je to na něm a pokud to jeho rozhodnutí povede k nějakému problému, tak já mám ruce pomyslně čisté, protože je zaznamenáno, jak jsem mu doporučil postupovat.“* Speciální pedagog doplňuje, že tato situace může nastat, jestliže odsouzený není spokojený s postupem vychovatele ohledně jakékoliv záležitosti a může se tak oficiálně obrátit na speciálního pedagoga. Na závěr speciální pedagog zmiňuje také spolupráci s psychologem a sociální pracovníci: *„S psychologem se do odborného pracovního kontaktu dostanu spíše v rámci nějaké problematické situace, ale samozřejmě řešíme i bokem méně závažné věci, někdy se potřebujete poradit i s věcí, která zrovna nehoří. Sociální pracovnice je v tom týmu hodně důležitá, odsouzený za mnou např. přijde s tím, že by chtěl řešit svoji nepříznivou sociální situaci, aby se něco změnilo až vyjde ven. Já mu s tím samozřejmě můžu pomoci a poradit ale*

zároveň k řešení této situace musím přizvat i sociální pracovníci, která se do toho obuje více prakticky.“

Shodnou odpověď v rámci přístupu speciálního pedagoga v komplexním týmu podává vychovatelka, která v rozhovoru uvádí, že každý speciální pedagog k práci s ostatními členy týmu může přistupovat jinak. Podle vychovatelky se může jednat o člověka, který striktně trvá na realizaci svých rozhodnutí ale na druhé straně také o člověka, který k dané práci přistupuje volněji a nechává vychovatelům větší manipulační prostor. K obecné spolupráci se speciálním pedagogem pak vychovatelka uvádí: *„Především spolu konzultujeme různé věci týkající se vězňů, snažíme se najít nejlepší řešení dané situace, kdy samozřejmě každý na to může mít jiný názor, ale nejdůležitější je najít to správné řešení pro daného člověka.“*

V rámci názoru na spolupráci se speciálním pedagogem z pohledu ostatních pracovníků odborného zacházení ve vězeňství psycholog I. i terapeutka shodně uvádí, že velmi záleží na tom, s jakým speciálním pedagogem spolupracují. Velmi obdobně oba pracovníci vyzdvihují důležitost týmové spolupráce, která se týká např. pravidelných společných setkání, kde je možnost řešit různé věci ohledně odsouzených. Psycholog I. uvádí, že práce tohoto týmu by se měla v ideálním případě s prací speciálního pedagoga prolínat a vzájemně se doplňovat. Terapeutka vyjadřuje v rozhovoru svůj názor ohledně toho, že spolupráce se speciálním pedagogem je důležitá, jelikož do dané situace přináší svůj pohled, který může mnohdy změnit nazírání na celou situaci.

Jiný pohled na týmovou spolupráci se speciálním pedagogem přináší psycholožka II. pracující na specializovaném oddělení pro ochrannou léčbu, která v rozhovoru uvádí že: *„Na našem oddělení spočívá práce speciálního pedagoga bohužel spíše v administrativních záležitostech, kdy naše speckařka zajišťuje různé faktury pro celou věznici, zajišťuje prostředky prevence kriminality, objednávky do kantýny a další věci. Bere to opravdu hodně času a na tu přímou práci s vězni už ten prostor pak moc není.“*

Na týmovou spolupráci byla dotázána také sociální pracovníce, která vypověděla, že se speciálním pedagogem je nejvíce v kontaktu v rámci tvorby komplexní zprávy a z toho vyplývajícího programu zacházení. Zároveň však uvádí, že: *„Jde převážně o takovou počítačovou spolupráci, ale právě tvorbu programu zacházení považuju za nejtěžnější práci speciálního pedagoga.“* Sociální pracovníce také hovoří o tom, že za speciálním pedagogem často chodí s žádostí o radu v rámci svého pracovního zaučování.

Okruh 3 – význam práce speciálního pedagoga ve vězeňství

Třetí okruh otázek v polostrukturovaném rozhovoru se snaží zjistit vnímání důležitosti a samotné role speciálního pedagoga ve vězeňském systému, případně v čem konkrétně respondenti vnímají největší význam této profese v systému vězeňství. Názory na tuto otázku předkládáme jak ze strany samotných speciálních pedagogů, tak ze strany ostatních pracovníků odborného zacházení ve vězeňství.

Speciální pedagožka I. obecně hovoří o velkém významu speciálního pedagoga ve vězeňství, a to především z toho důvodu, že se odborně zabývá zacházením s vězni a metodicky usměrňuje vychovatele, kteří pak přímo působí na odsouzené. V rámci důležitosti tohoto povolání však zmiňuje také kázeňskou pravomoc, kterou speciální pedagog uplatňuje, jestliže vězeň způsobuje problematické situace, které jsou za hranicí povoleného. Neméně důležitou roli speciálního pedagoga v tomto systému speciální pedagožka I. spatřuje v tom, že tito pracovníci pomáhají při celkovém rozvoji systému zacházení s vězni či při různých inovacích. Celkově odpověď na okruh těchto otázek shrnuje slovy: *„Jelikož se jedná opravdu o týmovou práci, je nepostradatelný každý jednotlivý člen, ať už je to psycholog, sociální pracovník či vychovatel, a to že je to ve vězeňství nepostradatelná funkce se týká i právě speciálního pedagoga, bez něj by to ani nešlo.“*

Speciální pedagožka hovoří také o důležité roli speciálního pedagoga ve vztahu k vězňům týkající se správné, otevřené komunikace: *„Komunikace s vězni je základ, předejde se tím hodně problémům. Mluvím s nimi o všem, protože když se cítí součástí toho procesu, nemají pak zapotřebí dělat nějaké problémy. Takže je o všem vždy minimálně informuju.“*

Velkou důležitost této pozice obhájí také speciální pedagog II. Spatřuje ji v odpovědnosti za chod celého oddělení, hovoří o speciálním pedagogovi jako o vztyčné osobě celého odborného týmu. Důležitou roli tohoto pracovníka vidí také v tom, že funguje jako prostředník v komunikaci mezi vedením a odborným týmem, v nadsázce v rozhovoru uvádí, že speciálního pedagoga ve věznici vnímá jako *„Dobře placenou sekretářku vedoucího oddělení.“*

Dále speciální pedagog I. uvádí situace, ve kterých vnímá svou vlastní důležitost. Stejně tak jako v případě speciální pedagožky I. se jedná o chvíle, kdy je zapotřebí efektivní komunikace s vězni v řešení problematických situací, kdy např. nedojde u vězně v rámci soudního řízení k podmíněnému propuštění či přerušení trestu či k povolení účasti na pohřbu blízké osoby. S procesem přijetí předložené informace se speciální pedagog I. snaží pracovat i v situacích

sdělení úmrtní blízké osoby apod. Zároveň však uvádí, že někdy nabývá dojmu přeceňování kompetencí speciálního pedagoga ze strany vězňů: „*Vězni speciální pedagogy vnímají jako někoho všemohoucího, kdo může všechno zajistit.*“ Na závěr speciální pedagog vyzdvihuje, že každý jednotlivý pracovník odborného zacházení ve vězeňství má v daném týmu nezastupitelné místo a svůj smysl.

O jednotlivém významu každého pracovníka a prolínání důležitosti v týmu hovoří také vychovatelka, která uvádí že: „*Psychologové např. neznají všechna specifika odsouzeného, se kterým potřebují něco řešit a ten komplexní obraz jim může nejlépe poskytnout právě speciální pedagog.*“ Důležitost speciálního pedagoga vychovatelka spatřuje také v tvorbě komplexní zprávy, ale i v tomto případě vyzdvihuje důležitost ostatních pracovníků, jelikož bez jejich podílu na zprávě by tento komplexní dokument nemohl vzniknout.

Psycholog I. na otázku důležitosti speciálního pedagoga z jeho pohledu odpovídá rozdělením na situaci ideální a na situaci reálného obrazu ve věznicích: „*V ideálním případě tkví důležitost speciálního pedagoga v tom, že vězně může motivovat, učit je, chodit s nimi ven, trávit s nimi čas. Protože když lidi budou mít tu možnost vědět a znát, budou méně nebezpeční. V současnosti to bohužel funguje tak, že se speciální pedagog musí věnovat mnoha věcem, od všeho trochu, nemá pak tolik času na samotný čas s vězni. Žijeme v době alibismu, kdy na papíru musí všechno fungovat, v praxi to je pak ale jinak – systém sám sebe potvrzuje.*“

Také terapeutka ve své odpovědi hovoří o tom, že dříve bývala situace s pozicí speciálního pedagoga ve vězeňství lepší, jelikož měli tito pracovníci větší možnost věnovat se přímo odsouzeným osobám. Přesto že je však nyní systém tolik zatížen, stále má speciální pedagog podle jejího názoru ve vězeňství velký význam. Na specializovaném oddělení, na němž terapeutka působí dle její výpovědi smysl speciálního pedagoga tkví v realizaci osvět, vzdělávacích aktivit, ručních prací či keramiky.

Jako o velmi potřebné pozici ve vězeňství hovoří o speciálním pedagogovi také psychologka II., která jako největší význam této pozice vyzdvihuje metodické vedení vychovatelů.

Při otázce na důležitost speciálního pedagoga v systému vězeňství se sociální pracovnice zdržela odpovědi z toho důvodu, že na své pozici pracuje teprve 10 měsíců a nedokázala dostatečně posoudit význam této pozice.

Na význam speciálního pedagoga ve věznicích byl dotázán také zástupce vedoucího oddělení výkonu trestu, který potvrdil důležitost a nezastupitelnost této pozice, zároveň dodává: *„Speciální pedagog je taková pravá ruka vedení. Na této pozici může působit opravdu jen zkušený pracovník, dokonce bych řekl, že je to taková královská pozice ve vězeňském systému.“*

Okruh 4 – nedostatky v systému, další potřeby

Cílem čtvrtého okruhu otázek je zjistit, zda speciální pedagogové pocítují jakékoliv nedostatky v systému vězeňství související s výkonem jejich profese. Tento okruh se zaměřuje také na názory ostatních pracovníků odborného zacházení ve vězeňství, konkrétně bylo s pracovníky probíráno, jaké nedostatky spatřují v systému vězeňství ve vztahu ke speciálním pedagogům, zda v této oblasti vnímají jakékoliv potřeby, které systémově nejsou naplněny.

Velmi pozitivní přístup při této otázce zastává speciální pedagožka I., která při rozhovoru uvádí, že jí v systému nic zásadního nechybí a s nynějším fungováním je spokojena. Zároveň však upozorňuje: *„Každá věznice to má jinak nastavené, záleží na vedení a strašně moc záleží na lidech, vlastně vždycky je to nejvíc o lidech, kteří se sejdou v daném týmu.“* Ohledně zátěže, která je kladena na tuto práci si speciální pedagožka I. myslí, že je zvládnutelná a adekvátní, připojuje poznámku: *„Jsou samozřejmě horší dny, pak jsou ale zase dny, kdy je klid. Každý den je jiný, nikdy dopředu nevíte, co vás čeká, a to je na tom ta výhoda.“* Speciální pedagožka I. byla také dotázána na její názor ohledně administrativní zátěže v tomto zaměstnání. Podle jejího názoru se požadavky v tomto směru v čase viditelně stupňovaly, nevidí v tom však žádný problém a dle jejího názoru je situace stále bez obtíží zvládnutelná.

Také speciální pedagog II. v rozhovoru zmiňuje, že je velmi důležité, aby v týmu fungovala skupinová dynamika a mohlo tak dojít k souhře. Při otázce ohledně případných nedostatků v systému vyjadřuje spokojenost s odborným zastoupením jednotlivých pozic v komplexním týmu, jako problém však uvádí: *„Jako možný problém či nedostatek vnímám věk zaměstnanců, kdy nejmladší pedagogický pracovník tady má okolo 50 let. Chybí tady mladá krev, plno zaměstnanců je již vyhořelých.“* Speciální pedagog II. tedy vnímá potřebu přítomnosti služebně mladších pracovníků ve vězeňském systému. Další potřeba, kterou speciální pedagog zmiňuje je pak již čistě systémová. Hovoří totiž o potřebě zavést jednotný systém, do kterého budou vkládány informace o odsouzených, a bude přístupný pracovníkům

odborného zacházení ve vězeňství. Tyto informace by tak s odsouzeným putovaly a byly pracovníkům přístupné nehledě na to, ve které věznici bude odsouzený vykonávat svůj případný další trest odnětí svobody: „*Ted' to funguje tak, že prostě musíme věřit tomu, co nám vězni řeknou, nemůžeme si to nikde ověřit. Takže, když řekne, že má dvě děti, musíme s tím pracovat i když to třeba vůbec nemusí být pravda.*“ Podle speciálního pedagoga přístup do takového jednotného systému s informacemi o odsouzených je již v zahraničí efektivně využíván.

Psycholog I. vyjádřil při tomto tématu potřebu menšího administrativního zatížení speciálních pedagogů: „*Chtělo by to někoho, kdo by vyřizoval administrativu, řekněme s nadsázkou nějaké ekonomické sekretářky speciálních pedagogů, aby měli více času zabývat se přímo o vězňe. Funkce je řekněme politická, kdy je zapotřebí obhájit pozici, že oficiálně funguje správně. Aby to hlavně bylo na papíru.*“

O potřebě většího zapojení do samotného programu hovoří také terapeutka, která vzpomíná na dřívější fungování systému, kdy se speciální pedagogové pravidelně účastnili také hodnotící komise, dnes však kvůli administrativní náročnosti práce nemohou být přítomni. Velmi obratně terapeutka situaci popisuje slovy: „*Chybí tak kompletní obraz, který by speciální pedagogové mohli svými poznatky dotvořit, mohli by přinášet to svoje. Někdy se kvůli vši té administrativě systému ztrácí sám člověk.*“

Na otázku týkající se nedostatků v systému ve vztahu ke speciálnímu pedagogovi psychologka II. odpovídá slovy: „*Je to někdy taková nevděčná pozice. Speciální pedagog na našem oddělení například musí pro věznici všechno profakturovávat, přes speciální pedagogy jdou vlastně všechny požadavky, je velmi snadné se tak dostat do časového presu.*“ V rámci dotazu na potřeby v daném systému psychologka II. odpovídá, že by bylo vhodné zřízení samostatné pracovní pozice pro osobu, která by za speciálního pedagoga řešila prostředky prevence kriminality, výrazně by se tak ulevilo administrativní zátěži pro speciálního pedagoga.

Vychovatelka také svou výpovědí potvrzuje systémové potřeby ve vztahu ke speciálnímu pedagogovi, které uvedli pracovníci výše. Její slova můžeme tedy použít jako shrnutí odpovědí na okruh těchto otázek: „*Chybí čas na přímou práci s vězni, vzhledem k administrativě a tomu že musí být vše papírově podloženo nezbyvá pak už tolik času na konkrétní práci s konkrétním člověkem.*“

Z důvodu krátkého působení sociální pracovníce na této pozici nedokázala pracovníce vyhodnotit možné potřeby a nedostatky v tomto systému.

Okruh 5 – spolupráce s organizacemi mimo věznici

Speciální pedagog a ostatní členové odborného týmu se po dobu trvání trestu odnětí svobody dané osobě snaží zprostředkovat efektivní spolupráci a komunikaci s organizacemi mimo věznici. Tímto způsobem se tak již v průběhu trestu mohou tvořit vhodné životní podmínky pro dobu po propuštění. Jestliže se nejedná o trest celoživotní, právě do oblasti vybudování vhodných životních podmínek pro dobu po propuštění by měla směřovat snaha a práce jak speciálního pedagoga a celého komplexního týmu, tak především samotného odsouzeného/odsouzené.

Speciální pedagožka I. potvrzuje, že spolupráce je ze strany věznice navázána s různými organizacemi zabývajícími se vězni, dochází ke spolupráci jak pracovní, tak právní. Speciální pedagožka k tématu uvádí: *„Často ta spolupráce navázána v průběhu výkonu trestu pokračuje i poté, kdy jim je např. nabídnuto stále pracovní místo, protože už je mají ověřené.“* Speciální pedagožka také dodává, že se jedná o jednu z nejideálnějších situací, jelikož právě s pracovním zařazením po ukončení výkonu trestu má značná část odsouzených problém. Uvádí také: *„Dříve byla velmi dobrá spolupráce navázána se sociálními službami Marianum, ale teď už dlouho nemáme žádné odsouzené, které by byly na té úrovni, že by byly pracovní zařaditelné do takového zařízení.“* Při dotázání na konkrétní organizace, se kterými věznice spolupracuje speciální pedagožka uvádí Podané ruce a Bílý kruh bezpečí.

Speciální pedagog II. se k tomuto tématu vyjadřuje slovy, že spíše než v gesci speciálního pedagoga je navazování a řízení spolupráce s danými organizacemi odpovědností psychologa, sociálního pracovníka či terapeuta. Podle jeho slov záleží, o jakou organizaci se jedná, pod čí gesci daná specializace spadá. V rámci dotazu na konkrétní organizace zmiňuje speciální pedagog Vězeňskou duchovenskou péči, v rámci které do věznice pravidelně dochází kaplan, dále Asociaci občanských poraden, Charitu České republiky a Probační a mediační službu.

Psycholožka II. a terapeutka které působí na specializovaném oddíle pro výkon ochranných léčení uvádí jako organizace, se kterými mají velmi dobré zkušenosti různá doléčovací zařízení, organizaci Renarcon, organizaci Darmoděj a organizaci Romodron.

Sociální pracovníce v rozhovoru vyzdvihuje důležitý fakt a sice: „*Jestliže se jedná o službu, u které je předpoklad, že by ji odsouzený mohl využívat i po skončení trestu, snažíme se tuto spolupráci sjednat vždy v místě bydliště člověka, aby pak mohlo dojít k plynulému navázání.*“

V rámci konkrétních příkladů kromě již zmíněných organizací uvádí sociální pracovníce organizaci Eurotopia. Velký přínos pracovníce vidí také v realizaci besed, které různé organizace ve věznici pořádají a jsou vždy zaměřené na určité žádané téma pro tuto cílovou skupinu.

Psycholog I. v rozhovoru uvádí, že sám se v komunikaci s organizacemi mimo věznici příliš neangažuje, přesto to vidí jako důležitou součást nápravného a resocializačního procesu.

Rozhovory s odsouzenými ženami

Okruh 1 – význam speciálního pedagoga pro odsouzenou

První okruh otázek v rozhovoru s odsouzenými ženami se snaží zjistit odpověď na hlavní otázku a sice „Kým je pro Vás speciální pedagog?“ V rámci otázek bylo zjišťováno, zda si ženy uvědomují samotnou pozici speciálního pedagoga či pro ně tato pozice představuje pouze určitého člověka, se kterým se setkávají, s různými věcmi jim pomáhá ale o jehož pracovním zařazení nemají přehled.

V případě rozhovoru s odsouzenou I. se jednalo o ženu s vystudovanou vyšší odbornou školou sociálního zaměření a bylo znát, že si žena velmi dobře uvědomuje, co pozice speciálního pedagoga ve vězení obnáší. Žena byla velmi sdílná a její komunikační schopnosti na opravdu dobré úrovni. Na otázku, kdo byl po dobu trestu jejím speciální pedagogem ihned reaguje. Po dobu výkonu trestu odsouzená I. pracovala se dvěma speciálními pedagogy, a to nejdříve v rámci vstupního oddělení a následně po celou dobu se speciálním pedagogem pro oddíl středního zabezpečení. K pozici speciálního pedagoga ve věznici uvádí: „*Speciální pedagog je opravdu speciální pozice, je to někdo, na koho se můžeme obrátit s problémy, které se týkají chodu toho daného oddělení. Je to takový mediátor našich potřeb, má taky funkci poradce v různých oblastech, takový konzultant. Zjišťuje pro nás všechny informace, které potřebujeme vědět.*“

Velmi ochotně a výřečně komunikovala také odsouzená II., která se stejně jako odsouzená I. dobře orientovala v tom, který pracovník ve věznici působí jako speciální pedagog pro daný oddíl. Žena byla také schopna postupně jmenovitě uvést, kteří pracovníci zastávají funkci

speciálního pedagoga s ní v průběhu trestu pracovali. To, kým pro ni speciální pedagog ve věznici je uvádí žena slovy: „*Je nad panem vychovatelem, když potřebuju něco řešit, tak je to možné s oběma, akorát že speciální pedagog v tom má trochu větší slovo.*“ Dále odsouzená II. uvádí, že jak vychovatel, tak speciální pedagog mají ve své gesci různé aktivity, kterým se věnují a které pro vězně vedou. Některý speciální pedagog vede osvěty, některý se zase věnuje aktivitám zaměřeným např. na ruční práce, doplňuje také, že každý speciální pedagog vede své komunity. Význam, který pro ni pozice speciálního pedagoga ve věznici představuje shrnuje slovy: „*Je to pro mě někdo, kdo řešil problémy, když jsem je měla.*“

S menší mírou výřečnosti a komunikativnosti se autorka setkala při rozhovoru s odsouzenou IV. Odsouzená při rozhovoru působila poměrně neangažovaně a odpovědi koncipovala do daleko kratších výpovědí, než se kterými se autorka v předchozích rozhovorech setkala.

V rámci tohoto rozhovoru bylo zjištěno, že si odsouzená jmenovitě uvědomuje, kdo zastává funkci jejího speciálního pedagoga a uvědomuje si také postavení, které vůči ní ve věznici zaujímá. Doslovně se k této otázce vyjadřuje slovy: „*Je to někdo jako vychovatel, kdy každý z nich má na starost trochu něco jiného. Co nemůžu vyřešit s vychovatelkou, to řeším se speciálním pedagogem.*“

Při rozhovoru s odsouzenou III. byl znát velký rozdíl oproti dvěma prvními respondentkám. Byla znát nižší intelektová úroveň odsouzené, své myšlenky formulovala zpravidla v krátkých, jednoduchých větách, otázky musely být často modifikovány či opakovány, aby došlo k porozumění dané otázce. Rozdílný vzorek respondentů, co se intelektové a komunikační úrovně týče byl speciálním pedagogem vybrán záměrně tak, aby bylo v diplomové práci možné posouzení různých pohledů na pozici speciálního pedagoga ze strany rozlišných skupin odsouzených.

Při otázce na jméno speciálního pedagoga, se kterým odsouzená III. pracuje byla žena schopna ihned správně reagovat, nicméně na obecnější dotaz týkající se významu speciálního pedagoga nebyla schopna na rozdíl od odsouzené I., odsouzené II. a odsouzené IV. odpovědět. V případě odsouzené III. bylo zapotřebí pokládat konkrétní otázky, na které mohly být poskytnuty konkrétní odpovědi. Odsouzená III. se tedy k pozici speciálního pedagoga vyjádřila až v okruhu otázek č. 2, kde je hovořeno o konkrétních činnostech tohoto pracovníka.

Okruh 2 – Vnímání náplně práce speciálního pedagoga

V rámci druhého okruhu otázek bylo zjišťováno, jak odsouzené ženy vnímají pracovní náplň speciálního pedagoga a zda mají reálnou představu o jeho pracovních úkonech. Ženy byly primárně dotázány na to, jak častý je jejich kontakt se speciálním pedagogem a v rámci jakých aktivit se tento kontakt uskutečňuje. Tento okruh otázek se tedy zaměřuje na zjištění, kolik času speciální pedagog věnuje přímé práci s vězenkyněmi a zda si případně ženy ze strany speciálního pedagoga uvědomují také stránku nepřímé činnosti, která spočívá např. v tvorbě a úpravě programu zacházení a dalších administrativních činnostech.

Odsouzená I. svou odpověď začíná slovy: „*Je na každém odsouzeném, jak často se s ním bude setkávat, podle toho, jak moc chce být sám aktivní.*“ Odsouzená I. v rozhovoru následně vysvětluje, že minimální kontakt, který každý odsouzený se speciálním pedagogem udržuje je v rámci hodin osvěty, které probíhají jedenkrát za 14 dní. Další kontakt je podle ženy realizován v rámci individuálních potřeb a zájmu. V rozhovoru odsouzená I. dále uvádí: „*Setkávala jsem se s ním taky v rámci různých společenských her, ale mohla jsem se na něj kdykoliv obrátit, když jsem potřebovala, třeba v rámci individuálního poradenství. Každý den jsme ho ale viděly pohybovat se po oddělení, i když jsme s ním přímo neměly program, takže obrátit jsme se na něj mohly denně, což je podle mě úplně skvělé.*“ Odsouzená I. v rozhovoru hovoří také o pravidelných setkáních se speciálním pedagogem v rámci komunit a zmiňuje také program zacházení, který se speciálním pedagogem na oddíle středního zabezpečení průběžně řešila.

Odsouzená I. byla dotázána, zda po dobu výkonu svého trestu na oddíle se středním zabezpečením se speciálním pedagogem řešila nějaké problémy a případně jak často k těmto situacím docházelo: „*Problémy jsme buď mohli řešit individuálně v rámci konzultace anebo se hodně řešily v rámci komunity, kdy je vlastně prostor pro to řešit jakékoliv problémy, pocity. Nejčastěji to byly problémy v kolektivu, což bylo způsobeno ženským kolektivem.*“ Odsouzená I. si také vzpomněla na situaci, kdy speciální pedagog v rámci prevence problémů tuto skupinu v ženské části věznice se středním stupněm zabezpečení připravoval na to, že v těchto prostorách v rámci pracovní náplně bude úklid realizovat odsouzená žena z oddílu pro výkon trestu odsouzených žen s duševními poruchami a poruchami chování. V tomto případě se snažil ženy seznámit se specifiky, které plynou z duševní poruchy odsouzené, aby byly ženy na různé situace připraveny a nedocházelo tak ke zbytečným konfliktům.

Pravidelné setkávání se speciálním pedagogem v rámci povinných hodin osvět zmiňuje také odsouzená II. Dále jako nejsilnější impuls ke kontaktu se speciálním pedagogem odsouzená vnímá jakoukoliv problematickou situaci. Ve svém případě uvádí situaci, kdy žena nechtěla setrvat na cele s přidělenými spoluvězenkyněmi. Stejně tak jako odsouzená I. hovoří o dobré dosažitelnosti kontaktu se speciálním pedagogem: „*Náš speciální pedagog je ještě zvláštní tím, že každý den se objevuje na oddělení, projde to, je vstřícný a můžeme za ním případně zajít.*“

Také odsouzená II. byla dotázána na to, jaké má zkušenosti s řešením problémů se speciálním pedagogem: „*V mém případě to byl konkrétně problém s tou celou ale taky mi pomáhal v mém smutném období, kdy mi zemřela dcera, a to mi poskytoval podporu a radil mi jak dál. Celkově to záleží na tom, co všechno si člověk zvládne vyřídit sám, já si hodně věci vyřizuji sama, ale jsou taky nějaký věci, který sama nezvládnou. Pak je tady hodně žen, které speckáře otravují s hloupostmi.*“

Odsouzená III. v rozhovoru uvádí, že do kontaktu se speciálním pedagogem přišla hned na začátku svého trestu, kdy společně řešili, jakým aktivitám se zde bude věnovat. Žena však nedokázala pojmenovat, že se jednalo o tvorbu programu zacházení. Jako další činnosti, při kterých speciálního pedagoga odsouzená III. pravidelně vídá jsou společenské hry a hodiny osvěty. Žena dále zmiňuje, že krom těchto aktivit se setkává spíše s vychovatelem.

V rámci dotazu na řešení problémů se speciálním pedagogem odsouzená III. uvádí, stejně tak jako odsouzená II., problém se spoluvězenkyněmi na cele, kde vůči její osobě probíhala šikana. Speciální pedagog tento problém včetně prošetření a rozhovorů se všemi zúčastněnými řešil změnou cely pro odsouzenou III. Jako další problematickou situaci, kterou řešila se speciálním pedagogem odsouzená uvádí prevenci drogové závislosti. Žena při rozhovoru potvrzuje, že v případě problému se obrací spíše na speciálního pedagoga, v menší míře na vychovatele.

Jako hlavní aktivitu v rámci setkávání se speciálním pedagogem uvádí osvětu také odsouzená IV: „*Je to celkem přínosné, dává nám taky různé testy pro zábavu, testy na češtinu, popisuje nám, co se děje ve světě.*“ Další aktivita, kterou odsouzená v souvislosti s pravidelným kontaktem se speciálním pedagogem zmiňuje je hraní společenských her. Jedná se o aktivitu, kterou v rámci programu zacházení realizuje právě speciální pedagog daného oddělení.

K otázce, zda se speciálním pedagogem řeší jakékoliv problémy se odsouzená IV. vyjadřuje slovy: „*To úplně ne, protože žádné nemám, ale kdybych nějaké měla, tak vím, že je tady ta možnost to s ním řešit.*“

Okruh 3 – spolupráce s dalšími pracovníky

Vzhledem k časovému omezení, které bylo pro rozhovor s odsouzenými ženami stanoveno bylo cílem tohoto okruhu otázek pouze stručné ověření toho, zda mají odsouzené možnost pracovat také s ostatními pracovníky odborného týmu tak, jak je to uvedeno v teoretické části. Okruh otázek se také snaží zjistit, kteří ostatní pracovníci tohoto týmu jsou pro danou osobu nejvíce důležití.

Odsouzená I. hovoří o další spolupráci především s vychovateli, sociální pracovníci, psychologem, terapeutkou pro drogovou závislost, adiktoložkou a psychiatrem. Co se četnosti kontaktu s psychologem týče, uvádí odsouzená I. kontakt průměrně jednou za tři týdny.

Odsouzená II. uvádí jako nejzásadnější spolupráci z řad ostatních pracovníků spolupráci s psycholožkou, a to v rámci sociální prevence při léčbě alkoholové závislosti. Jako příjemnou zkušenost uvádí odsouzená také kontakt se zástupci vedení oddělení výkonu trestu, kterým je možné postoupit problém, jestliže odsouzený není spokojen s jeho řešením na nižší správní úrovni a kteří jsou podle názoru odsouzené I. velmi vstřícní.

Odsouzená III. v odpovědi na otázku týkající se spolupráce s ostatními pracovníky odborného týmu jmenuje spolupráci s psycholožkou a kaplanem.

Při rozhovoru s odsouzenou IV. byla patrná důležitost spolupráce s psychologem a adiktoložkou. Žena také dodává: „*Když jsem nastupovala, tak jsem s někým dělala rozhovor a sestavování plánu ale nevím, jestli to byl speciální pedagog nebo psycholog.*“

Okruh 4 – nedostatky v systému, další potřeby

Tak jako byli v předchozích rozhovorech pracovníci týmu odborného zacházení ve vězeňství dotázáni na jejich názor ohledně nedostatků v systému vězeňství ve vztahu ke speciálnímu pedagogovi či na další potřeby, byly tyto názory zjišťovány také z pohledu odsouzených žen, které se staly respondentkami pro tuto diplomovou práci.

Velmi pozitivní odpověď na tyto otázky poskytla odsouzená I., která již v minulosti vykonávala trest odnětí svobody v jiných věznicích: „*Byla jsem mile překvapena, jak dobře to v Opavě funguje, jinde mám zkušenost, že je to hodně o té administrativě, ale tady se vězňům opravdu věnují. Jsou tady lidi na svém místě, snaží se nás i vzdělávat, třeba v rámci nějakých edukačních deskových her.*“ Odsouzená I. uvádí, že při nynějším výkonu trestu odnětí svobody nemá co vytknout, a to jak speciálním pedagogům, tak ostatním pracovníkům odborného zacházení ve vězeňství, tím považuje za opravdu odborný a dostatečný. V rozhovoru se dělí také o svou zkušenost, kdy v určité situaci akutně potřebovala poskytnutí psychologické pomoci, která se jí hned na druhý den dostala. Odsouzená I. velmi erudovaně pokračuje ve své odpovědi: „*Myslím si, že tady odborní pracovníci dělají mnohdy i věci nad rámec své pracovní činnosti, i když mnohdy nedostávají zpětnou vazbu. Je to ale vždycky na daném člověku, pracovníci nám tady můžou poradit, můžou nás navést, ale nemůžou za nás vést naše životy, a to si právě myslím, že velké procento odsouzených tak bere. Každopádně obecně, co jsem od speciálního pedagoga nebo od ostatních odborných zaměstnanců potřebovala, to jsem dostala.*“

Překvapivou odpověď na danou otázku poskytuje také odsouzená II.: „*Co jediné tady chybí je podle mého názoru trpělivost a ohleduplnost ze strany odsouzených.*“ Co se týče odborného týmu pracovníků či celkového přístupu věznice, vyjadřovala se odsouzená II. naopak velmi přívětivě. K tématu žena dodává: „*Jinak nemám v tomto žádné další potřeby, navíc když se mi něco nelíbí, tak to řeknu hned, ale vycházíme tady dobře, konkrétně náš speciální pedagog je úplně super.*“

Odsouzená IV. taktéž sama od sebe chválí přístup jak speciálních pedagogů, tak vychovatelů, kteří k odsouzeným podle jejího názoru zauímají velmi přívětivý postoj. Konkrétně vyzdvihuje přístup speciálního pedagoga, který podle slov odsouzené dokáže vysvětlit věci tak, aby je pochopil úplně každý. Jediná potřeba, kterou žena uvádí se týká volnočasových aktivit: „*Mně osobně možná chybí to, že bych se zapojila do nějakého výtvarného kroužku.*“

Již méně pozitivní odpověď nabízí odsouzená III., která hovoří o potřebě zařazení více aktivit: „*Často se nudím, udělám si svůj povinný úkol a nemám co dělat, můžu jít tak maximálně do knihovny. Nechápu proč třeba nemůžeme chodit ven, nebo proč nemůžeme mít pin pong jako v nízkém stupni nebo proč nám nemůžou dát aspoň nějaké deskovky, co bychom přes den mohly hrát.*“ Z rozhovoru s odsouzenou III. postupně vyplývá, že obecně zastává názor, že se jedná o věznicí na dobré úrovni, chybí jí však dostatek podnětů a aktivit. Žena také zmínila

špatný stav ženského kolektivu na oddíle. V rámci dotazu na další potřeby odsouzená III. uvádí: „*Chtěla bych aby limit pro posílání balíků byl větší a aby se zvýšil sociální příspěvek, kdy teď dostávám směšných 100 Kč.*“

Okruh 5 – spolupráce s organizacemi mimo věznici

Cílem tohoto okruhu otázek bylo zjistit, zda vůbec a případně se kterými organizacemi mimo věznici odsouzené ženy spolupracují. Okruh také zjišťuje, zda se uváděné organizace shodují s organizacemi, které v předchozích rozhovorech zmiňovali pracovníci odborného zacházení ve vězeňství. Z časových důvodů se stejně jako u okruhu 3 jedná spíše o kratší odpovědi odsouzených.

Odsouzená I. k tématu uvádí, že spolupráce je v jejím případě navázána s organizacemi POINT 14, Podané ruce a s organizací Vlastní síly. Zprostředkování kontaktu s těmito organizacemi proběhlo za pomoci sociální pracovníce, která dbala na to, aby se jednalo o organizace poskytující služby v místě bydliště ženy (v tomto případě Plzeň.) Dále odsouzená I. zmiňuje spolupráci také s Centrem protidrogové prevence, tuto spolupráci si však podle jejích slov z prostředí věznice zprostředkovala sama. Žena v rozhovoru následně hovoří o možnostech a výhodách, kterých se jim jako vězňům skrze kontakt s dalšími organizacemi dostává: „*Za vězení jsem i ráda, protože jsem si mohla uvědomit určité věci, u závislosti chce ta náprava hodně času, ale ve věznici mi je toho nabízeno i právě díky spolupráci s organizacemi venku tolik, že když člověk sám chce, té pomoci se mu dostane a když si uvědomí, že tu zodpovědnost nese sám za sebe. A je jedno, co za vzdělání člověk má, kolik má let, důležité je jen to, že má schopnost sebereflexe.*“

Odsouzená II. na rozdíl od odsouzené I. uvádí pouze jednu organizaci, se kterou spolupracuje a tou je organizace Eurotopia. Žena uvádí, že s touto organizací je v kontaktu již čtvrtým rokem, a to z toho důvodu, že jí zástupci organizace pomáhají s kontaktem s nejstarší dcerou, konkrétně s realizací návštěv a zasíláním balíků.

Odsouzená III. v rámci spolupráce s organizacemi mimo věznici stručně zmiňuje Probační a mediační službu a také organizaci Vlastní síly.

Odsouzená IV. v odpovědi na danou otázku uvádí funkční spolupráci s organizacemi Vlastní síly, organizaci Rubikon, díky které se ve věznici také účastnila dvoudenního kurzu Získej

zaměstnání a organizaci Podané ruce, kde mimo jiné před výkonem trestu odnětí svobody využívala možnosti ambulantní léčby.

4.9 Závěrečné shrnutí a diskuse

Tato diplomová práce si kladla za cíl zjistit důležitost pozice speciálního pedagoga ve vězeňském systému. Cílem praktické části diplomové práce bylo následně zjistit, jaký postoj zaujmají samotní speciální pedagogové, pracovníci odborného zacházení ve vězeňství a také vězni vůči pozici speciálního pedagoga ve vězeňském systému. Dané informace byly zjišťovány pomocí rozhovoru, jehož náplň byl okruh pěti otázek. V závěrečné diskuzi se blíže podíváme, jaké závěry přinesl každý jednotlivý okruh.

Rozhovory s pracovníky odborného zacházení s vězni

V rámci prvního okruhu otázek bylo zjištěno, že se náplň práce speciálních pedagogů opavské věznice, kteří se účastnili průzkumu zcela shoduje s pracovními činnostmi uvedenými v souhrnném dokumentu poskytnutém Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR. Jediné upřesnění poskytla speciální pedagožka I. k pozici speciálních pedagogů zařazených v tomto systému do 13. platové třídy. Podle zjištěných informací pracovníci v této platové třídě působí pouze na generálním ředitelství, speciální pedagog působící ve věznici však bude vždy zařazen do 12. platové třídy. V rámci prvního okruhu bylo také zjištěno, že každý speciální pedagog ve věznici má krom povinností předepsaných metodickými pokyny také svůj speciální úkol, což může zahrnovat např. funkci tajemníka pro vnitřní diferenciaci či funkci vyjednavče.

V okruhu otázek týkajících se spolupráce speciálního pedagoga s ostatními pracovníky se potvrzují poznatky teoretické části o tom, že speciální pedagog velmi úzce spolupracuje s vychovateli, kterým poskytuje metodickou podporu a vedení. Jak z rozhovorů také vyplývá, velmi záleží na povaze a přístupu každého jednotlivého člověka pracujícího na pozici speciálního pedagoga, od čehož se následně odvíjí způsob spolupráce a volnost, která je ze strany speciálního pedagoga vychovateli poskytnuta. Na základě uvedených odpovědí můžeme také konstatovat, že každodenní nejtěsnější spolupráce probíhá právě mezi speciálním pedagogem a vychovateli, další spolupráce s pracovníky jako např. s psychologem či sociální pracovníci nastává ve chvíli potřeby řešení problému, konkrétní situace či určité žádosti vězně. Tyto konzultace jsou možné v rámci pravidelných setkání. Mnoho

dotazovaných pracovníků, včetně obou speciálních pedagogů, ihned po položení otázky vyzdvihovalo důležitost každého jednotlivého člena odborného týmu zacházení ve vězeňství.

Velmi častým tématem, které se v rozhovorech vyskytovalo bylo administrativní zatížení speciálního pedagoga. Zde můžeme v rozhovorech vidět polaritě odlišné názory na situaci, kdy speciální pedagožka I. uvádí, že nároky jsou v této oblasti sice větší než dříve ale stále snadno zvládnutelné, obecně v administrativní zátěži speciální pedagožka neviděla problém a přišla jí adekvátní. Oproti tomu vidíme v rozhovorech vyjádření ostatních pracovníků, kteří na tuto oblast poukazují jako na velké téma a na důvod toho, proč se již speciální pedagog nemůže natolik věnovat přímé práci s vězni jako dříve. Jak v rozhovoru uvádí psycholog I., spočívá práce speciální pedagožky na specializovaném oddíle pro výkon ochranných léčení převážně pouze na administrativních záležitostech. Výhodou pro adekvátnost vyjádření pracovníků k této otázce je fakt, že kromě sociální pracovníce všichni dotazovaní v dané věznici pracují v rozmezí od 15 do 27 let, mohou tedy z vlastní zkušenosti posoudit změny v průběhu času týkající se administrativní zátěže. Na toto téma bylo poukazováno také v teoretické části, kde práce zmiňovala poznatky Hály (2005) o tom, že by speciální pedagog ve věznici neměl nikdy skončit jako pouhý administrativní pracovník. Autor (2005) upozorňoval na důležitost aktivní účasti speciálního pedagoga na aktivitách nabízených vězňům.

Důležitost tohoto tématu se odrážela také v okruhu otázek týkajících se potřeb a nedostatků systému, které se vztahují k působení speciálního pedagoga. Zde byla potřeba snížení administrativní zátěže častým tématem. Dva respondenti (psycholog I. a psychologka II.) dokonce uvedli potřebu zavedení nové pracovní pozice, která by převzala administrativní stránku práce speciálního pedagoga. Speciální pedagog II. se poté také vyjadřoval k potřebě přílivu služebně mladších pracovníků. Speciální pedagožka I. opět uvedla, že v tématu potřeb či nedostatků nevnímá žádná slabá místa a je s fungováním spokojena. Zde vyvstává zajímavý prostor pro realizaci podobného průzkumu s větším počtem respondentů, aby se tak mohlo zjistit, zda se v případě názorů speciální pedagožky I. ohledně spokojenosti jak s administrativní zátěží, tak s celkovým fungováním systému jedná spíše o výjimku či zda by byl tento názor zastoupen i více pracovníky v tomto prostředí.

Co se týče důležitosti pozice speciálního pedagoga ve vězeňském systému, všichni respondenti (kromě sociální pracovníce, která se k otázce nevyjadřovala) potvrdili nezastupitelnou roli tohoto pracovníka. V rámci jeho přínosu respondenti hovořili např.

o metodickém vedení vychovatelů, o spolupráci a předávání informací mezi vedením a odborným týmem, komunikací s vězni, znalosti jejich specifík a motivaci těchto osob, o tvorbě programu zacházení či o vzdělávacích a jiných aktivitách. Zásadní důležitost speciálního pedagoga potvrzuje také zástupce vedení věznice, který zároveň upozorňuje na potřebu dostatečných zkušeností pracovníka působícího na této pozici, což je v souladu s poznatky v teoretické části, kde uvádíme názor Hály (2006) o tom, že by na této pozici měl působit zkušený zaměstnanec Vězeňské služby ČR, který tak uplatní své dlouholeté zkušenosti a odbornost.

Zajímavým zjištěním v oblasti vnímání důležitosti této pracovní pozice ze strany samotných speciálních pedagogů bylo, že jak speciální pedagožka I., tak speciální pedagog II. považovali efektivní komunikaci s vězni za samotný základ fungující spolupráce a změny jejich chování. Pracovníci zastávali ten názor, že způsob jednání s vězni, způsob komunikace, který jako pracovníci volí se přímo odráží na pocitu aktivní účasti na procesu jejich resocializace. Vystává zde tedy zajímavé téma týkající se přímého vlivu přístupu a komunikace pracovníků na chování a změny na straně odsouzených. Vzhledem k tomu, že jakákoliv životní změna musí vycházet vždy ze samotného člověka, bylo by zajímavé věnovat více pozornosti tomuto tématu. V rámci praktické části bylo také zjištěno, že opavská věznice v současné době aktivně využívá standardizovaného programu zacházení 3Z, který je popsán v teoretické části práce.

Rozhovory s odsouzenými ženami

V rámci rozhovorů s odsouzenými ženami bylo zjišťováno, jak ženy vnímají pozici speciálního pedagoga a zda si uvědomují kompetence tohoto pracovníka. Speciální pedagog II. v rozhovoru vyjádřil názor, že vězni pracovníka na této pozici vnímají jako osobu, která dokáže zařídit vše, je tzv. „všemohoucí“. Možnost řešit své problémy či různé situace se speciálním pedagogem se opravdu objevovala v odpovědích všech respondentek, a to hned v první větě, kterou ženy popisovaly tuto pozici. Můžeme tedy tvrdit, že vězenkyně speciálního pedagoga opravdu vnímají především jako osobu, na kterou se mohou obrátit s řešením různých problematických situací. Odsouzená II. jako problematickou situaci, kterou jí speciální pedagog pomohl řešit v rozhovoru uvedla také období zesnutí její dcery. Žena v této souvislosti hovořila o podpoře a poradenství, které jí pracovník poskytl. Zde můžeme vidět, že odborný tým ve své komplexnosti dobře funguje a vzájemně se doplňuje. Situace

tedy podle tohoto příkladu nevypadá tak, že by zaměstnanci odborného zacházení ve vězeňství striktně řešili pouze záležitosti své kompetence (např. zde by se jednalo o kompetenci psychologa), ale v rámci svých možností a dovedností přistupují s lidským přístupem i k záležitostem mimo jejich vyhraněné pole působnosti. O této věci v rozhovoru hovoří také odsouzená I., která vyjadřuje názor, že pracovníci odborného zacházení ve vězeňství v opavské věznici poskytují mnohdy služby nad rámec jejich pracovní činnosti.

V odpovědích se také často objevovalo zasazení speciálního pedagoga do vztahu s vychovatelem. Vězenkyně si tedy uvědomují těsnou spolupráci těchto dvou pracovníků. Obecně můžeme říci, že se v odpovědích přímo odrazila různorodost socio kulturní a intelektové úrovně, které vybrané odsouzené ženy dosahovaly. Zmíněné se projevilo hned u první části rozhovorů, kde bylo zjišťováno, zda si odsouzené uvědomují, co obnáší pozice speciálního pedagoga. Jak odsouzená I., tak odsouzená II. se dobře orientovaly v kompetencích a v postavení tohoto pracovníka, odsouzená III. již zařadila speciálního pedagoga na stejnou pracovní úroveň jako vychovatele a odsouzená IV. se k otázce přímo nevyjádřila.

Jako hlavní aktivitu, při které se vězenkyně se speciálním pedagogem v průběhu výkonu trestu odnětí svobody setkávají ženy uváděly hodiny osvěty. Jako další aktivity bylo zmiňováno vedení komunity speciálním pedagogem a realizace společenských her. Práci na programu zacházení v rámci náplně práce speciálního pedagoga zmínily pouze dvě respondentky.

Respondentky jako velkou výhodu speciálního pedagoga působícího na jejich oddělení uváděly možnost s ním snadno navázat kontakt v případě potřeby, a to díky tomu, že se pracovník každý den za tímto účelem na oddělení vyskytne. Můžeme tedy vidět, že vězenkyně vyzdvihují tuto možnost snadné dostupnosti kontaktu, kdy právě tato dostupnost může být jedním ze základních faktorů důvěry k tomuto pracovníkovi a další efektivní spolupráce. Zmíněné jen navazuje na poznatky uvedené výše o tom, že speciální pedagogové hovořili o velkém významu komunikace s odsouzenými, díky které se dá předejít mnoha problémům.

V rámci okruhu zjišťujícího spolupráci vězenkyň s ostatními pracovníky odborného týmu zacházení ve vězeňství respondentky kromě pracovníků, kteří jsou v diplomové práci několikrát zmíněni a se kterými byl také realizován rozhovor zmiňují také jiné pracovníky kterými jsou: adiktoložka, psychiatr, kaplan. V tomto případě se však jedná o externí

pracovníky, kteří do věznice pouze dochází. V rámci primárního týmu zaměstnanců, kteří s vězni pracují respondentky v rámci spolupráce nejčastěji zmiňovaly spolupráci s psycholožkou.

V rozhovorech s pracovníky odborného zacházení s vězni můžeme postřehnout často se opakující téma týkající se administrativní zátěže speciálního pedagoga, která vede k menšímu přímému zapojení tohoto pracovníka do aktivit se samotnými vězni. Jako aktivity, při kterých se odsouzené ženy s konkrétním speciálním pedagogem setkávají vězenkyně opravdu uvedly pouze hodiny osvěty, komunitu a společenské hry. Můžeme si však také všimnout, že potřeba většího zapojení speciálního pedagoga do aktivit se v otázce zaměřené na potřeby a nedostatky v systému z pohledu odsouzených neobjevila ani jednou. Zde můžeme polemizovat nad tím, zda tento fakt není způsoben právě plně saturovanou potřebou komunikace a dostupnosti speciálního pedagoga pro dané vězenkyně. Je možné, že kdyby tato potřeba nebyla uspokojena, promítla by se do odpovědí na tuto otázku jako potřeba většího kontaktu se speciálním pedagogem.

Jediné konkrétní potřeby, které respondentky v daném okruhu otázek zmínily se v případě odsouzené IV. týkaly spíše individuálního přání, a to navštěvovat ve věznici výtvarný kroužek a v případě odsouzené III. potřeby zařazení více aktivit z důvodu častého pocitu nudy. Výpověď odsouzené III. můžeme dát do zajímavé souvislosti s výpovědí odsouzené I., která hovoří o potřebě vzít život tzv. do svých rukou. Odsouzená I. v rozhovoru zmiňuje, že je jim jakožto odsouzeným ve věznici nabízeno velké množství aktivit a podnětů, jedinec však sám musí chtít smysluplně využívat svůj čas a nabízené možnosti.

Maculan et al. (2013) uvádí, že podle evropských vězeňských pravidel jsou věznice zavázány snažit se vězňům poskytnout přístup k co nejkomplexnějším vzdělávacím programům, které vyhovují jejich individuálním potřebám. Jak předkládá Ministerstvo spravedlnosti v Koncepti vězeňství do roku 2025 (2015) jednou z nejvýraznějších slabín vězeňského systému České republiky, o které se domníváme, že se může promítnout do výše zmíněného, je nedostatek odborných zaměstnanců. Vereycken a Ramioul (2019) poskytují srovnání se Švédským vězeňským systémem, který se velmi zaměřuje na sociální rehabilitaci vězňů. Souhrnná čísla z roku 2018 podle autorů (2019) poukazují na to, že v rámci 48 vězeňských zařízení v této zemi bylo zaměstnáno 5 000 pracovníků na 4 000 vězňů (celková kapacita zařízení je 5 000 vězňů.) Tento počet tak dává zaměstnancům možnost práce tzv. jeden na jednoho což je ve

velkém kontrastu s informacemi zjištěnými v opavské věznici, kde jeden speciální pedagog spadá na 70–90 vězňů.

Respondenti toho průzkumu, a to jak pracovníci odborného zacházení ve vězeňství, tak odsouzené ženy, byli dotázáni na organizace, se kterými spolupracují mimo věznici, přičemž tyto dvě skupiny respondentů uváděly tři shodné organizace, kterými jsou Podané ruce, Probační a mediační služba a organizace Eurotopia. Pracovníci odborného zacházení ve vězeňství dále uvedli organizace Bílý kruh bezpečí, Vězeňskou duchovenskou péči, dále Asociaci občanských poraden, Charitu České republiky, organizaci Renarcon, organizaci Darmoděj a organizaci Romodron. Vězenkyně jako další organizace zase uvedly POINT 14, Podané ruce, organizaci Vlastní síly, centra protidrogové prevence a organizaci Rubikon.

Závěrečné poznámky a doporučení

Jak v rámci teoretické části práce, tak v rámci výpovědí respondentů v části praktické můžeme vidět, že se v případě pozice speciálního pedagoga jedná opravdu o velmi důležitou profesi ve vězeňském systému, která si zaslouží patřičnou pozornost. Jedná se o pozici, která se v českém vězeňství poprvé objevila v roce 1965 a to díky zákonu č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který v rámci reformy československého vězeňství nově dovoloval působení vychovatelů, pedagogů, psychologů a sociálních pracovníků v tomto systému. (Vězeňská služba ČR, 2023)

V rámci snahy o porovnání pozice speciálního pedagoga v ČR a v jiných státech bylo zjištěno, že speciální pedagog se v rámci vězeňského systému na Slovensku věnuje odborným činnostem v rámci speciálně pedagogické diagnostiky, zhotovování a průběžné aktualizace programu zacházení u osob, u kterých je zapotřebí užití speciálně pedagogických, terapeutických či sociálně intervenčních činností a aktivit. Speciální pedagog se v této zemi v rámci vězeňského prostředí věnuje hlavně práci s osobami, které byly umístěny na speciální oddělení (oddělení doživotního trestu, oddělení s bezpečnostním režimem). Pozice speciálního pedagoga zde spočívá především v práci s odsouzenými s výraznými poruchami chování, agresivním chováním, mentálním postižením či s odsouzenými s jinými speciálními potřebami. Další pracovní pozice, které webové stránky Zboru väzenskej a justičnej stráže uvádí jsou pozice léčebný pedagog úseku ochranných léčení nebo pozice pedagog úseku pedagogických a psychologických činností oddělení výkonu trestu. (Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2023)

V UK se podobná pozice v rámci vězeňského systému nevyskytuje, v rámci dohledaných dostupných pracovních pozic v této souvislosti můžeme však zmínit forenzního psychologa, odborníky soustředící se na mentální zdraví či substituční léčbu a také kaplany. (GOV.UK, 2023)

Jako třetí země pro srovnání vězeňských systémů se zaměřením na funkci speciálního pedagoga bylo vybráno USA. Pomocí americké webové stránky Indeed zaměřené na pracovní nabídky bylo zjištěno, že v rámci daného systému se v USA pozice speciálního pedagoga taktéž explicitně neobjevuje. Můžeme zde však najít jiné speciální pozice, které se soustředí na sociální rehabilitaci, smysluplné vyplnění času či tvorbu programů pro zdravý životní styl. Z vybraných pracovních pozic můžeme s volným překladem zmínit např. rekreačního a rehabilitačního specialistu či nápravného pedagoga. Naopak i v tomto systému se vyskytuje pozice psychologa a kaplana. (Indeed, 2022) Z uvedených příkladů můžeme konstatovat, že každý jednotlivý stát má systém nastavený jinak, speciálně pedagogická péče se v určité podobě vyskytuje ve všech státech, zdá se však, že v České republice je pozice speciálního pedagoga pojímána nejkomplexněji, což může tvořit prostor pro další průzkumné šetření.

Studenti speciální pedagogiky jsou v rámci vysokoškolského studia připravováni především na výkon práce v resortu školství, případně v resortu práce a sociálních věcí, v rámci různých organizací a sociálních služeb. Jeden ze záměrů této práce bylo poukázat na pozici speciálního pedagoga ve vězeňském systému právě proto, že zde panuje poměrně velká nevědomost o možnosti výkonu této profese na poli speciální pedagogiky. Výše v části věnované diskusi byl zmíněn jeden z nejzásadnějších problémů vězeňského systému, a to nedostatek odborných zaměstnanců. Podle vyjádření speciálního pedagoga II. se také jedná o problematiku věkové kategorie zaměstnanců, která souvisí s přímou potřebou přílivu zaměstnanců služebně mladších. Pro porovnání důležitosti počtu speciálních pedagogů profesně směřujících do školského resortu a do penitenciární oblasti bylo kontaktováno MŠMT s žádostí o informaci ohledně počtu speciálních pedagogů ve školských poradenských zařízeních. Podle stavu k 30.9.2022 v ČR k tomuto dni působilo celkem 497 (v přepočtu na plný úvazek 421,8) speciálních pedagogů v PPP a 588 (v přepočtu na plný úvazek 486,6) speciálních pedagogů v SPC. Kromě toho působilo k témuž datu 1 625 (933,95 úvazků) speciálních pedagogů přímo ve školách. Statistický údaj pojednávající o počtu speciálních pedagogů ve věznicích byl vyžádán také od Ministerstva spravedlnosti. Zde bylo zjištěno, že ke dni 1.3.2022 bylo plánovaných na pozici speciálního pedagoga 234 systemizovaných míst, přičemž z tohoto počtu bylo obsazeno 222,6 míst. Můžeme tedy vidět, že početní rozdíl

v zastoupení speciálních pedagogů v oblasti školské a oblasti penitenciární není s ohledem na počet zařízení v jednotlivých oblastech vůbec velký. Objevuje se zde tedy pracovní příležitost pro speciální pedagogy, o které však studenti, mnohdy ani samotní vyučující nemají povědomí. Doporučení do praxe v této situaci tedy směřuje do možnosti zařazení daného tématu do oblastí, se kterými se studenti speciální pedagogiky během svého studia setkávají.

Limity práce a průzkumu

V průběhu tvorby této diplomové práce byly autorkou zaznamenávány překážky, se kterými se průběžně setkávala a které v konečném důsledku ovlivnily tvorbu či výsledek práce a průzkumu. První limit můžeme spatřovat v tom, že před samotnou realizací praxe ve věznici nebylo možné stanovit, jakými metodologickými postupy bude průzkum realizován. Praxe ve věznici v Opavě byla domluvena s ročním předstihem, a to konkrétně se zástupcem vedoucího oddělení výkonu trestu. V průběhu tohoto roku byl tento zástupce věznice několikrát kontaktován, aby bylo možné domluvit detaily průběhu odborné praxe. Autorka získala souhlas věznice pro realizaci průzkumu v prostorách tohoto zařízení, v rámci domluvy ohledně možné metody sběru dat ze strany odsouzených (rozhovor nebo dotazník) však bylo autorce sděleno, že zmíněné bude domluveno až v průběhu praxe. Jako limitující faktor tedy v této věci působil fakt, že konečný typ výzkumu a metoda sběru dat musely být flexibilně určeny až v průběhu praxe. Autorka praxi trávila průběžně pod vedením dvou speciálních pedagogů. V rámci první části praxe byla speciální pedagožkou doporučena dotazníková metoda. V průběhu druhé části praxe byl však druhým speciálním pedagogem jako vhodnější metoda sběru dat doporučen rozhovor, pro který se autorka v rámci sběru informací od odsouzených rozhodla proto, že již byly realizovány rozhovory s pracovníky odborného zacházení ve vězeňství a bylo možné skrze speciálního pedagoga získat respondentky k rozhovoru.

Další limity průzkumu se již týkají samotné realizace rozhovorů. Vzhledem ke specifickým prostředí, ve kterém byly rozhovory realizovány, nebylo možné využít možnosti nahrávání odpovědí respondentů na elektronické zařízení, jelikož ty jsou v prostorách věznice zakázány jak pro návštěvy, tak pro samotné zaměstnance. Odpovědi byly tedy zaznamenávány ručně, což ovlivňovalo plynulost rozhovoru. Některé části rozhovorů byly z tohoto časového důvodu zaznamenány pouze bodově a následně podle paměti rozepsány, v praktické části, která uvádí

samotné výsledky průzkumu zmíněné můžeme vidět v podobě nepřímé řeči, která doplňuje pasáže přímé řeči respondentů.

V rámci rozhovorů s pracovníky odborného zacházení následně vyvstala limitující situace, kdy rozhovor s terapeutkou musel být realizován za přítomnosti psychologa. Jelikož se však jednalo se o jedinou možnost kontaktu s terapeutkou, která měla být autorce v rámci praxe poskytnuta, byl tento rozhovor přesto proveden.

Poslední část týkající se limitů průzkumu bude hovořit o rozhovorech s odsouzenými ženami. Velkou limitující roli při těchto rozhovorech hrál stanovený čas pro daný rozhovor, který byl určen a hlídán speciálním pedagogem. Vzhledem k tomu, že byla do tohoto času zahrnuta také důležitá úvodní fáze, kde se autorka vězenkyni představila a snažila se navodit příjemnou atmosféru, pro samotný rozhovor následně zbýval velmi limitující prostor. Z tohoto důvodu nebylo možné věnovat se některým otázkám blíže (např. otázka týkající se organizací, se kterými odsouzená spolupracuje) či různé zajímavé poznatky více rozvádět.

Výběr respondentek probíhal ze strany speciálního pedagoga záměrně tak, aby byl rozhovor realizován s odsouzenými ženami s různou sociokulturní úrovní. To se dá na jednu stranu považovat za kladnou stránku tohoto průzkumu, zároveň se však dají spatřovat limity v rámci výrazně stručnějších odpovědí odsouzené III. a odsouzené IV.

Na závěr můžeme hovořit o možném limitujícím faktoru při rozhovorech s odsouzenými ženami, který souvisí s možnou mírou zkreslení podaných informací z toho důvodu, že ženy při rozhovoru hovořily o speciálním pedagogovi – zaměstnanci, který ze všech nejvíce rozhoduje o výhodách nebo naopak kázeňských trestech, které jim budou přiděleny a obecně se jedná o zaměstnance, se kterým chtějí odsouzené osoby dobře vycházet.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo popsat roli speciálního pedagoga ve vězeňském systému a předložit informace poukazující na důležitost této pozice při práci s danou cílovou skupinou. V práci se potvrdilo, že se v daném systému jedná o velmi důležitého pracovníka, který sehrává zásadní roli při odborném zacházení s vězni a má zásadní vliv na proces resocializace, na jehož úspěšnosti záleží kvalita následného života odsouzeného ale především, míra recidivy. Speciální pedagog své odborné znalosti uplatňuje jak při tvorbě a následné úpravě programu zacházení, který představuje elementární dokument pro celou dobu výkonu trestu odnětí svobody, tak při metodickém vedení vychovatelů působících na daném oddělení či přímých aktivitách s vězni.

Výsledky praktické části ukázaly, že pracovníci odborného zacházení ve vězeňství spolupracující se speciálním pedagogem považují tuto pozici za nenahraditelnou, a to i přestože se míra administrativní zátěže pro tohoto pracovníka stále zvyšuje, což následně souvisí s menší mírou možnosti přímé práce s vězni. V rámci vnímání této pozice z pohledu vězňů se ukázalo, že speciálního pedagoga vnímají také velmi pozitivně a že pro ně tento pracovník představuje především někoho, s kým mohou řešit různé krizové situace a problémy.

Práce díky dokumentu pojednávajícím o pracovní náplni speciálního pedagoga ve vězeňském systému vypracovaném záměrně pro účel této diplomové práce Generálním ředitelstvím ČR přinesla komplexní přehled činností daného pracovníka, a to na oddělení výkonu vazby, oddělení výkonu trestu a na oddělení výkonu zabezpečovací detence. Tyto činnosti uvedené v daném dokumentu byly osobně konzultovány se speciálními pedagogy opavské věznice a je tedy zaručena jejich platnost a adekvátnost uvedených informací. Práce proto do praxe přináší dokument, který je možné použít pro studijní účely k tomuto tématu a zároveň dokument, který se zasazuje o určitou osvětu týkající se pozice speciálního pedagoga ve vězeňském systému, a to jak u studentů speciální pedagogiky, tak u samotných vysokoškolských pedagogů. V rámci praktické části byla rovněž zjištěna potřeba pracovního posílení v této oblasti z řad služebně mladších pracovníků, vyvstává zde tedy možnost právě pro studenty speciální pedagogiky přemýšlet o působení v penitenciární pedagogice.

Jelikož se práce zaměřovala na samotné zjištění základních elementů práce speciálního pedagoga ve vězeňském systému, vyvstává zde prostor pro další zkoumání tématu

v konkrétnějších rovinách, a to například se zaměřením na jednotlivé oblasti působení speciálního pedagoga ve věznici, ať už v oblasti programů zacházení, metodického vedení vychovatelů či přímých aktivit s vězni.

Seznam použité literatury

1. BIEDERMANOVÁ, Eva, Michal PETRAS, 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. [cit. 2023-01-06]. ISBN 978-80-7338-115-8. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/390.pdf>
2. ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al, 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. 1., vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o, ISBN 978-80-7380-138-0.
3. *České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci*. [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky. č. 2, 2011. ISSN 1213-9297. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2011/cv2-2011.pdf>
4. DRAHOŇOVSKÝ, Jan, Hana BULAVOVÁ, 2020. Vězeňský vychovatel očima svých svěřenců. *Bezpečnostní teorie a praxe*. Praha: Policejní akademie ČR, [online], č. 3, 25–46, [cit. 2022-09-21], ISSN 2571-4589. Dostupné z: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2020/11/Vezensky-vychovatel-ocima-svych-sverencu.pdf>
5. DRAHÝ, František, Jindřich HŮRKA, Michal PETRAS, 2018. *SARPO – Charakteristiky odsouzených v českých věznicích*. Deskriptivní studie [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky. [cit. 2023-01-12]. ISBN 978-80-270-5197-7. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/sarpo/sarpo-charakteristiky-odsouzenych-v-ceskych-veznicich.pdf>
6. *Důvodová zpráva k zákonu č. 58/2017 Sb.* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--3---Duvodova-zprava-k-novelizovanemu-zneni-trestniho-zakoniku.pdf>
7. FOSSEY, Ellie, Carol HARVEY, Fiona MCDERMOTT, Larry DAVIDSON, 2002. Understanding and Evaluating Qualitative Research. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*. [online]. 36 (6), s. 717-732. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1046/j.1440-1614.2002.01100.x>
8. GÁČ, Dušan, Miroslav JÚZL et al., 2020. *Specifika výkonu zabezpečovací detence v České republice: Sborník z konference k 10. výročí výkonu zabezpečovací detence v Brně* [online]. Brno: Vězeňská služba České republiky. [cit. 2022-12-03]. ISBN 978-80-907836-0-7. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/publikace/detence-brno-kompr.pdf>
9. GALETTA, Anne, 2013. *Mastering the semi-structured interview and beyond: From research design to analysis and publication*. [online]. New York University Press. [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=NdbtHg6sPgIC&oi=fnd&pg=PP1&dq=semi-#v=onepage&q=semi-&f=false>
10. GAVORA, Peter, 2015. Obsahová analýza v pedagogickom výskume: Pohľad na jej súčasné podoby. *Pedagogická orientace*. [online]. Brno: Česká pedagogická společnost. [cit. 2023-03-26]. ISSN 1211-4669. Dostupné z: https://publikace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/1008189/Fulltext_1008189.pdf?s

11. GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., dopl. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
12. Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. *Příloha k číslu jednacímu VS-64476-4/ČJ-2022-800040-DOT*, vypracováno dne 25.4.2022 v Praze.
13. GOV.UK. Working for HMPS. In: *Government Digital Service*, 2023 [online], [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-prison-service/about/recruitment>
14. HÁLA, Jaroslav, 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6
15. HÁLA, Jaroslav, 2005. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-867-0805-5.
16. HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktuali. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.
17. Indeed Editorial Team, 2022. *12 Jobs in the Prison Industry That You Can Pursue (With Salary Info)*, [online]. Austin: Indeed, 25.06.2022. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/jobs-in-prison-industry>
18. JIŘIČKA, Václav, Kateřina, KEJŘOVÁ, 2015. *Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích II: Sborník příspěvků z praxe specializovaných oddělení a terapeutických programů*. Brožura. Praha: Vězeňská služba České republiky.
19. KOCANDA, Martin, 2007. *Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v České republice*. Rigorózní práce. Masarykova univerzita Brno.
20. MACULAN, Alessandro, Daniela, RONCO, Francesca, VIANELLO, 2013. *Prison in Europe: overview and trends*. [online]. Rome: European Prison Observatory. [cit. 2023-03-20]. ISBN 978-88-98688-08-1. Dostupné z: <https://iris.unito.it/bitstream/2318/1508690/1/PrisoninEuropeOverviewandtrends.pdf>
21. MAŘÁDEK, Vladimír, 2005. *Vězeňství*. 1., vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 80-736-8002-5.
22. MEZNÍK, Jiří et al., 1995. *Základy penologie*. 1., vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1248-X
23. PETRAS, Michal, Jindřich HŮRKA, 2021. Nástroj SARPO a statistika každodenní penitenciární praxe. *Česká kriminologie*. [online]. Praha: Česká kriminologická společnost. 1-2. ISSN 2464-6210. [cit. 2023-01-01]. Dostupné z: <https://ceskakriminologie.cz/cs/archiv/2021-120132/nastroj-sarpo-a-statistika-kazdodenni-penitenciarni-praxe>
24. POPELKA, Jiří, 2011. *Penologie*. 1., vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2932-8.
25. ŘEHÁČEK, Michal. *Tisková zpráva ze zasedání Republikového výboru pro prevenci kriminality*. Tisková zpráva [online]. Praha, 27.2.2014. [cit. 2023-01-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/tiskova-zprava-ze-zasedani-republikoveho-vyboru-pro-prevenci-kriminality-702316.aspx>
26. SOCHŮREK, Jan, 2008. *Úvod do penologie*. 1., vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-287-6.
27. SOCHŮREK, Jan, 2007. *Kapitoly z penologie, II. díl – Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. 1., vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-204-3.
28. VEREYCKEN, Yennef, Monique RAMIOUL, 2019. Employment quality of prison staff in Europe: trapped in a vicious circle? *HesaMag*. [online]. ETUI, The European

- Trade Union Institute, vol. 19, s. 12–15. [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: https://www.etui.org/sites/default/files/Hesamag_19_EN-12-15.pdf
29. Veřejný ochránce práv. *Zabezpečovací detence: zpráva ze systematických návštěv*. [online]. Brno, 2019. [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/5-2019-NZ-MKL_Souhrna_zprava_zabezpecovaci_detence.pdf
 30. Vězeňská služba České republiky [online]. Praha: Generální ředitelství ČR, © 2023 [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>
 31. Vězeňská služba České republiky. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2021*. [online]. Praha: Generální ředitelství. [cit. 2022-10-01]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2021.pdf>
 32. Vyhláška č. 345/1999, vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
 33. WEBER, Robert Philip, 1990. *Basic content analysis: Quantitative applications in the social sciences*. [online]. 2. edition. London: Sage Publications. [cit. 2023-03-26]. ISBN 978-0-8039-3863-2. Dostupné z: <https://www.daneshnamehicsa.ir/userfiles/files/1/9-%20Basic%20Content%20Analysis,%201990,%20Sage%20Publications.pdf>
 34. Zákon č. 129/2008 Sb., zákon o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů
 35. Zákon č. 169/1999 Sb., zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů
 36. Zákon č. 293/1993 Sb., zákon o výkonu vazby
 37. Zákon č. 43/2002 Sb., úplné znění zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), jak vyplývá z pozdějších změn
 38. Zákon č. 555/1992 Sb., zákon České národní rady o Vězeňské a justiční stráži České republiky
 39. Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2019 [online], Bratislava: Generálne riaditeľstvo. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.zvjs.sk/>
 40. Změna vnější diferenciacie v roce 2017 [online]. Praha: Generální ředitelství. © 2023. [cit. 2022-09-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zmena-vnejsi-diferenciacie>

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Mapa vězeňských zařízení v ČR (zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2021, dostupné z: https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2021.pdf)	11
Obrázek 2 - Jednotlivé komponenty SARPO nástroje a způsob hodnocení vedoucí ke stanovení programu zacházení (Řeháček, 2014 dostupné z: https://www.mvcr.cz/clanek/tiskova-zprava-ze-zasedani-republikoveho-vyboru-pro-prevenci-kriminality-702316.aspx)	26

Seznam grafů

Graf 1 - Vývoj počtu vězňů v daném období	12
---	----

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled vybraných programů zacházení.....	29
Tabulka 2 – Okruhy otázek pro pracovníky odborného zacházení ve vězeňství	35
Tabulka 3 – Okruhy otázek pro vězenkyně	35
Tabulka 4 – Základní informace o pracovnících odborného zacházení ve vězeňství	36
Tabulka 5 – Základní informace o vězenkyních	36

Seznam příloh

Příloha 1 – Otázky pro pracovníky odborného zacházení ve vězeňství	70
Příloha 2 - Otázky pro odsouzené ženy	71

Příloha 1 – Otázky pro pracovníky odborného zacházení ve vězeňství

Okruh 1 Náplň práce

Otázka č. 1: Odpovídají informace uvedené v dokumentu vypracovaném Generálním ředitelstvím Vaší pracovní náplní?

Otázka č. 2: Jaká je náplň Vaší práce?

Okruh 2 Spolupráce s ostatními pracovníky

Otázka č.1: Se kterými dalšími zaměstnanci spolupracujete?

Otázka č.2: V čem spočívá tato spolupráce?

Otázka č.3: V čem spočívá Vaše spolupráce se speciálním pedagogem?

Okruh 3 Význam práce speciálního pedagoga ve vězeňství

Otázka č.1: Je podle Vás role speciálního pedagoga ve vězeňském systému důležitá?

Otázka č.2: V čem konkrétně podle Vašeho názoru spočívá důležitost speciálního pedagoga ve vězeňském systému?

Okruh 4 Nedostatky v systému, další potřeby

Otázka č.1: Jaké jsou podle Vás nedostatky, které by se ve vztahu ke speciálnímu pedagogovi ve vězeňském systému měly změnit?

Otázka č.2: Vnímáte nějaké další potřeby ve vztahu ke speciálnímu pedagogovi ve vězeňském systému?

Okruh 5 Spolupráce s organizacemi mimo vězňice

Otázka č.1: S jakými organizacemi vězňice spolupracuje?

Příloha 2 - Otázky pro odsouzené ženy

Okruh 1 Význam speciálního pedagoga pro odsouzenou

Otázka č.1: Co podle Vás znamená pozice speciálního pedagoga ve věznici, kým pro vás tento pracovník je?

Otázka č.2: Kdo byl/je Vaším speciálním pedagogem po dobu výkonu trestu?

Okruh 2 Vnímání náplně práce speciálního pedagoga

Otázka č.1: Jak často se setkáváte se speciálním pedagogem?

Otázka č.2: V rámci jakých aktivit se setkáváte se speciálním pedagogem?

Otázka č.3: Řešila jste v průběhu výkonu trestu se speciálním pedagogem nějaké své konkrétní problémy?

Okruh 3 Spolupráce s dalšími pracovníky

Otázka č.1: S jakými dalšími pracovníky jste v průběhu výkonu trestu pracovala/pracujete?

Okruh 4 Nedostatky v systému, další potřeby

Otázka č.1: Jsou ve věznici podle Vás nějaké nedostatky, co se týče práce speciálního pedagoga?

Otázka č.2: Máte zde ve věznici nějaké další potřeby?

Okruh 5 Spolupráce s organizacemi mimo věznici

Otázka č.1: S jakými organizacemi mimo věznici spolupracujete?

Anotace

Název práce:	Pozice speciálního pedagoga ve vězeňském systému
Název v angličtině:	Position of special educator in the prison system
Anotace práce:	Diplomová práce se zaměřuje na pozici speciálního pedagoga ve vězeňském systému ČR. Práce přináší komplexní přehled činností speciálního pedagoga v rámci oddělení výkonu vazby, oddělení výkonu trestu a oddělení výkonu zabezpečovací detence. Ve své teoretické části se práce zaměřuje také na programy zacházení jakožto fundamentální nástroj práce speciálního pedagoga ve vězeňství. V části praktické jsou zkoumány názory ohledně pozice speciálního pedagoga ve vězeňském systému z pohledu pracovníků odborného zacházení ve vězeňství a také samotných odsouzených osob.
Klíčová slova:	Speciální pedagog, věznice, program zacházení, pracovníci odborného zacházení ve vězeňství
Anotace v angličtině:	The diploma thesis focuses on the position of a special educator in the prison system of the Czech Republic. The thesis provides a comprehensive overview of the activities of a special educator within the custody enforcement department, the punishment enforcement department and the security detention enforcement department. In its theoretical part, it also focuses on treatment programs as a fundamental tool of the special educator's work in prison. In the practical part, the opinions regarding the position of a special educator in the prison system are examined from the point of view of professional treatment workers in the prison and also of the prisoners themselves.
Klíčová slova v angličtině:	Special educator, prison, treatment program, professional treatment workers in prisons
Přílohy vázané v práci:	Otázky pro pracovníky odborného zacházení ve vězeňství, Otázky pro odsouzené ženy
Rozsah práce:	72 s.
Jazyk práce:	Čeština